

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER
ORGAAN VOOR DE MEDEDEELINGEN VAN DE CENTRALE COMMISSIE VOOR DE RIJNVAART
UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

22^e JAARGANG

WOENSDAG 3 NOVEMBER 1937

No. 1140

COMMISSIE VAN REDACTIE:

P. Lieftinck; N. J. Polak; J. Tinbergen; F. de Vries en
H. M. H. A. van der Valk: (Redacteur-Secretaris)

Redactie-adres: Pieter de Hoochweg 122, Rotterdam.

Aangeteekende stukken: Bijkantoor Ruigeplaatweg.
Telefoon Nr. 35000. Postrekening 8408.

Advertenties voorpagina f 0,50 per regel. Andere pagina's f 0,40 per regel. Plaatsing bij abonnement volgens tarief. Administratie van abonnementen en advertenties: Nijgh & van Ditmar N.V., Uitgevers, Rotterdam, Amsterdam, 's-Gravenhage. Postchèque- en giro-rekening No. 145192.

Abonnementsprijs voor het weekblad franco p. p. in Nederland f 16,—. Abonnementsprijs Economisch-Statistisch Maandbericht f 5,— per jaar. Beide organen samen f 20,— per jaar. Buitenland en Koloniën resp. f 18,—, f 6,— en f 23,— per jaar. Losse nummers 50 cent. Donateurs en leden van het Nederlandsch Economisch Instituut ontvangen het weekblad en het Maandbericht gratis en genieten een reductie op de verdere publicaties.

INHOUD:

	Blz.
PRINCIPIEËLE BEOORDEELING VAN DE RUBBERRESTRIC- TIE door J. F. Haccoû.....	806
Het werkloosheidsdebat in de Vereeniging voor de Staathuishoudkunde door Prof. Mr. Dr. G. M. Verrijn Stuart.....	807
Clearing of betalingsregeling met Duitschland? door C. A. Klaasse.....	809
Staats- en particuliere conjunctuur in de Vereenigde Staten door Dr. Felix Pinner.....	810
AANTEEKENINGEN:	
Kan de wereldwelvaart gehandhaafd worden?....	813
Openbare werken en conjunctuurbeweging.....	816
De 23ste publicatie van het Nederlandsch Econo- misch Instituut.....	817
Vergadering Nederlandsch Economisch Instituut..	817
Statistieken:	
Geldkoersen-Wisselkoersen-Bankstaten.....	817, 820
Groothandelsprijzen.....	818-819

GELD-, KAPITAAL- EN WISSELMARKT.

In de verslagweek heeft de koers van den Franschen Franc nogal sterk gefluctueerd, hetgeen zoowel voor de contante als voor de termijnkoersen geldt. Het Fransche Egalisatiefonds heeft meermalen ingegrepen, hetgeen niet wegneemt, dat men niet voortdurend een vast koerspeil heeft nagestreefd, doch binnen zekere grenzen schommeling toeliet, hetgeen bedoeld kan zijn om de speculatie af te schrikken. Wat betreft de vooruitzichten der economische en financieele politiek, heeft de situatie ook nogal verschillende wijzigingen ondergaan. Eenerzijds lijkt de kans niet groot, dat in de sociale politiek een belangrijke wijziging zal komen; aan de 40-urige werkweek wil men in elk geval vasthouden. Anderzijds was er het congres der radicaal-socialisten, waar bleek, dat bij een gevaarlijke extreme politiek, waardoor de financiën verder bedreigd zouden worden, het Volksfront niet op den steun van deze groep kan rekenen. De contante Francskoers schommelde afwisselend onder den indruk der recente visie-wijzigingen tusschen 6.02 en 6.10. De driemaandstermijnkoers bereikte een hoogtepunt op 30 cts. disagio, het slot was ruim 20 cts. disagio. Van een werkelijken terugkeer van het vertrouwen is dus nog allerminst sprake.

De Dollar ligt internationaal eerder aangeboden door een samenloop van omstandigheden, die moeilijk te analyseeren valt. De verschuiving van vlottend kapitaal uit Europa naar de Vereenigde Staten, die in vorige weken een vaste houding van den Dollar tengevolge had, schijnt geluwd te zijn. De voortdurende stemmingsverandering aan de beurs van New-York heeft natuurlijk voortdurend afwijkende invloeden op de betalingsbalans. Van Zwitsersche zijde was aanbod op te merken.

Hier te lande bleef de Dollarnoteering onveranderd op den koers, dien het Egalisatiefonds aanlegt, maar ondanks het aanbod van dit devies kreeg men niet den indruk, dat het fonds omvangrijke posten behoefde op te nemen.

Goud blijft nog voortdurend gevraagd, voor oppottingdoeleinden doen daarbij natuurlijk munten vooral opgeld. Het hamsteren van goud heeft de, voor betrekkelijk korten tijd nog allerwege de aandacht trekkende problemen, samenhangend met de groote goudproductie, geheel overschaduwde. Het aanbod van Dollars, de quaestie van de sterilisatie, de goudfixingpolitiek, zijn vraagstukken die met de vraag naar goud van de baan zijn. Op het oogmerklijk zijn zelfs eerder vragen van omgekeerde strekking aan de orde.

De geldmarkt te onzent geeft een lichte verbetering te zien, nadat de vorige week het aanbod van schatkistpapier tot toewijzing op vrij hoog renteniveau had aanleiding gegeven. Het fonds heeft in de verslagweek 30 miljoen goud aan De Nederlandsche Bank overgedragen zonder dat daartoe de recente interventie aanleiding kan hebben gegeven, zoodat men geneigd is te concludeeren, dat deze transactie beoogt de financiering wat meer onafhankelijk van de geldmarkt te maken, nu deze voor het langere papier wat terughoudend blijkt te zijn.

PRINCIPIEELE BEOORDEELING VAN DE RUBBERRESTRICTIE.

Zoals bekend, komt zoo langzamerhand het vraagstuk van de verlenging van de rubberrestrictie aan de orde; immers, tusschen 1 Januari en 31 Maart 1938 moet het internationale comité daaromtrent zijn oordeel geven. Uit persberichten is bekend, dat een zeer groote strooming voor verlenging der regeling, al dan niet gewijzigd, bestaat; Prof. Van Gelderen constateerde enkele maanden geleden in een interview kort en goed, dat over de wenschelijkheid om de rubberrestrictie ook na 1938 voort te zetten, geen verschil van meening bestaat, doch dat men het er unaniem over eens is, dat het handhaven van een restrictiesysteem een absolute noodzakelijkheid is.

Wij willen dit vraagstuk nog eens principieel overwegen.

De rubberproductie is een bedrijfstak — een overjarige cultuur — waarin eerst minstens 6 à 7 jaar na de ontginning rationeel kan worden getapt, zoodat elke uitbreiding van den aanplant eerst jaren later aan het aanbod toevoegt. Doordat de rubberboom zeer sterk is — en dus cultuurtechnisch veel verdraagt — doch ook doordat hij met zijn kruin boven de andere gewassen uitsteekt, is hij zeer sterk in den strijd om het bestaan en in tegenstelling met koffie en thee leidt een verwaarloozen dus niet zoo spoedig tot een verloren gaan. Wel zal natuurlijk een verwaarloozen van een aanplant schadelijk zijn voor de boomen en in een jongen aanplant den diktegroei tegenhouden, dus het productiviteitsstadium naar later verschuiven.

Door de groeiperiode hebben wij in het verleden een merkwaardig geprononceerde cyclische beweging van prijs en uitbreidingen van het areaal waargenomen, doch sedert 1900 is de productie tot de jaren 1920 steeds in opgaande lijn geweest. In de laatste periode hebben wij, de beide restrictieperioden geheel daargelaten, waargenomen, dat de omvang van de wereldproductie ook verminderend op den prijs reageert en dit was in 1933 zelfs zoover gekomen, dat vraag naar en aanbod van rubber in evenwicht waren. Toen kwam de restrictie, die reeds vooraf tot prijsstijging en vergrooting van de wereldproductie leidde.

De wereldproductie — dus het aanbod — bestaat uit twee componenten, n.l. een onelastisch en een elastisch deel. Onelastisch is dat gedeelte van de productie, dat bij een prijsdaling aanvankelijk niet of in een vermeerdering reageert. Dit gedeelte van het aanbod wordt beheerscht door het vraagstuk van den kostprijs; de voortbrenging vermindert niet als de productie verlies geeft, doch eerst dan indien zelfs de direct voor het verkrijgen van het product besteede offers niet meer in den prijs worden vergoed. De tendens is hier veeleer een vergrooting van de productie, welke de boom binnen zekere grenzen ook toestaat. Dat de prijs zelfs beneden de voor het verkrijgen van het product gebrachte offers kan dalen zonder dat de voortbrenging wordt gestaakt, wordt hierdoor verklaard, dat een tijdelijk prijsgeven van den aanplant later weer offers voor het herstel zal vragen. Onder de direct voor het verkrijgen gebrachte offers nemen wij naast de tap-, bereidings-, afvoer- en verkoopkosten ook dat gedeelte der onderhoudsuitgaven voor aanplant, gebouwen en installatie, alsmede die overige uitgaven, die bij stopzetten van den tap zouden worden bespaard. Tot deze categorie producenten behoren, dus de rubberondernemingen, voor welke de afweging kosten en opbrengst de beslissing omtrent de voortbrenging geeft, dus de ondernemingen, welke vermogen in dezen bedrijfstak hebben geïnvesteerd.

Nu zullen deze offers bij de verschillende ondernemingen ook zeer verschillend zijn en het gevolg van een dalenden prijs zal zijn, dat geleidelijk steeds meer producenten uit deze categorie de productie zullen moeten staken. Hoewel dus het individueele aanbod onelastisch is, komt voor het totaal inderdaad na zekere grens een elasticiteit.

Het elastische deel van het wereldaanbod wordt gevormd door de Ned.-Indische bevolkingsrubber, de small holdings op Malakka en de z.g. wilde rubber, onder welke wij dan hier tevens de Braziliaansche opnemen. De prijs, die aan deze categorie van producenten wordt betaald, hangt nauw samen met den wereldprijs, doch in veel sterker mate dan door kostenoverwegingen wordt hier de intensiteit van de productie bepaald door de economische aantrekkelijkheid van den tap, verband houdend met de kosten van het levenspeil en de mogelijkheid om met ander werk een inkomen te verwerven. Zoodoende kan ook hier een prijsdaling tijdelijk wel tot intensievere productie leiden, doch een verdere daling doet de productie snel terugloopen.

De vraag naar rubber is zeer conjunctuurgevoelig, hetgeen verband houdt met de belangrijke positie, die de automobiellindustrie met betrekking tot de rubber inneemt.

* * *

Een gedwongen restrictie heeft ten doel te komen tot een gedwongen horizontale vermindering der productie, d.w.z. tot een stelsel, waarin elke onderneming gedwongen wordt een deel van zijn productiecapaciteit op te offeren. Dit in tegenstelling tot de natuurlijke, door de economische omstandigheden veroorzaakte, verticale productiebeperking, n.l. het afvalen van producenten. Een prijsgeven van een deel der productiecapaciteit van elke bedrijfshuishouding verstoort de verhoudingen in het bedrijf en is dus zonder meer uit dezen hoofde reeds met maatschappelijk oneconomisch te bestempelen. Daarbij komt echter, dat ook aan minder economisch werkende producenten een plaats wordt toegewezen, waardoor dus in feite een reeds oneconomische productie nog verder wordt bevorderd, omdat een meer economische voortbrenging aan een minder economische wordt ten offer gebracht. Dit feit verandert niet, doordat men de licenties mag vervreemden; immers, in wezen komt dit erop neer, dat de meer economisch werkende producent een offer moet brengen aan een, die in de bepaalde omstandigheden geen reden van bestaan meer heeft, alleen omdat de laatste nog bestaat.

Een horizontale restrictie heeft alleen dan recht van bestaan, indien zij tot een betere productie zou kunnen leiden of indien het offer, dat zij meebrengt, kleiner zou zijn dan het te verwachten nut. Wij zouden ons bijv. kunnen denken, dat zeer tijdelijk het verbruik vermindert, doch dat de zekerheid bestaat, dat in de toekomst de heele productie zal worden opgenomen. Heeft men hieromtrent echter geen zekerheid, dan wordt het een speculatie, waarbij de zekerheid van de oneconomische voortbrenging staat tegenover een kans en in dit geval beslist, naar het ons voorkomt, de feitelijkheid en moeten dus de economische verhoudingen beslissen. Ware de zaak alleen uit nationaal oogpunt te zien, d.w.z. had een bepaald land een monopolioïde-positie — monopolie-posities komen uiterst zelden, vermoedelijk praktisch niet voor — dan zou zich wellicht (doch reeds met een groot vraagteeken) ook, van praktisch politiek standpunt, een restrictie laten denken als middel om de nationale welvaart te bevorderen, doch waar internationaal meer productie-gebieden, werkende onder verschillende economische voorwaarden deelnemen, worden de zuivere economische verhoudingen geaccentueerd en treden nog meer op den voorgrond.

Vast staat dus een oneconomische productie. Daar tegenover staat, dat elke beperkingsregeling in eerste instantie ten doel heeft den prijs op te schreeven tot een peil, dat zonder haar op dat oogenblik niet zou zijn bereikt. Immers, een productiecapaciteit, die tot een teveel leidt, veroorzaakt uiteraard een prijsdaling, die bij de rubber, zooals wij hebben gezien, zeer scherpe proporties kan aannemen en langen tijd duren. De restrictie leidt dus, naast tot een oneconomische productie, tot een relatief te hoog prijspeil, dat dus helpt verhinderen, dat een ernstig stre-

ven tot vergrooting van het verbruik groote resultaten heeft. Het is daarom ook volkomen logisch, dat de producenten het research-werk ter hand nemen, doch de eerste belemmering voor de vervulling der doelstelling scheppen zij zelf.

Maatschappelijk gezien kan dus een restrictie als de onderhavige zeker niet op economische gronden worden verdedigd en zulks te minder zolang er nog producenten werken, die met winst een deel van de vraag tegen een lageren dan den door de beperking ontstane prijs hadden kunnen bevredigen. Wij zouden zelfs nog verder willen gaan en constateeren, dat maatschappelijk-economisch gezien deze restrictie een tegenstelling bevat, n.l. zij belemmert door de prijszetting juist de noodzakelijke vergrooting van het verbruik.

Daarnaast opent of verbetert zij, door de prijszetting, de mogelijkheid voor surrogaten om zich een plaats te veroveren. Tot deze surrogaten behoort naast de reclaimed ook de synthetische rubber, over welke men kan denken zooals men wil, doch die men toch nooit mag onderschatten.

Tenslotte leidt zij tot een streven om ook met behulp van rubberleverende planten elders te gaan voortbrengen, waarvan, evenals trouwens van de regenerende en synthetische rubbers, de consequentie is, dat de beperkers zich voortdurend grootere offers moeten gaan opleggen. De koffie, waarbij het experiment in Brazilië reeds jaren loopende is, geeft een helaas te goed voorbeeld van de resultaten van een dergelijke politiek; de producenten moeten in het loopende oogstjaar 70 pCt. van hun productie tegen een miniemen prijs afstaan om voor hun resteerende 30 pCt. dan nog groote moeilijkheden bij den afzet tegen een loonenden prijs te vinden.

Privaat-economisch gezien hangt er veel van af in welke positie men zich bevindt. Een producent, die niet mee kan, is met elke regeling, door welke hij nog iets krijgt, gebaat. Een producent, die ondanks den lagen prijs nog met winst werkt, komt tot een afweging van het nut, waarbij hij er echter rekening mee zal houden, dat, heeft hij zonder restrictie den strijd met het uit te schakelen gedeelte zijner concurrenten ten einde gestreden, de prijs ongeveer tot een zoodanig niveau zal oploopen, dat dit juist niet de productie kan hervatten. Scherpe prijsdalingen in de rubbercultuur zijn niet iets onverwachts, doch integendeel iets normaals, waartegen men zich in zijn vermogensstructuur en in zijn afschrijvings- en winstpolitiek dient te wapenen. De selectie in de rubbercultuur is inderdaad die van de survival of the fittest, mits dit „fittest” maar juist wordt geïnterpreteerd. Het sterkste, meest geschikte productie-areaal overwint, waarbij het uiteraard onverschillig is of het om de débâcle te overleven in andere handen overgaat.

Vandaar, dat de eigenaars van de meest geschikte productie-arealen op den duur, naar het ons voorkomt, slechts voorstanders kunnen zijn van een uitzielen van een rubbercrisis en zich moeten verzetten tegen een regeling, waarbij de zwakkere broeders worden gehandhaafd. Dit niet alleen, omdat zij daardoor duurzaam tot een oneconomische productie worden gedwongen, doch ook omdat daardoor de kans op de eveneens inhaerente gunstige conjunctuur hun ontnomen wordt, terwijl de gevaren van de niet-aangesloten producenten van natuurlijk, geregenereerd en synthetisch product een dreiging voor de toekomst vormen. Voor de goede producenten kan de technische voortbrenging alleen maar ongunstiger worden.

Dit temeer, indien, zooals bij deze restrictie, tevens het consumentenbelang op den voorgrond wordt gesteld. Immers, stelt men, dat de productie steeds tegen redelijken prijs aan de vraag moet kunnen voldoen, dan leidt dit tot een belangrijke consequentie en wel deze, dat aangezien de omvang van het toekomstige verbruik onbekend is en het ruim 6 jaar duurt voor een nieuwe aanplant product geeft, een continuë overproductie-capaciteit moet worden ge-

schapen, die al naar de mate, waarin men zich vergist, erger zal zijn. Erger zal zijn en in de toekomst dus zwaarder zal drukken. De moeilijkheid van vooruitzien is ook daarom te grooter, omdat weliswaar de rubber een conjunctuurgevoelig product is, doch de waarschijnlijkheid niet uitgesloten mag worden geacht, dat in de toekomst een stabilisatie in den vooruitgang intreedt, zonder dat zulks veel aan den terugval in de laagconjunctuur behoeft af te doen. Het is een greep in het duister, waarbij in elk geval er naar moet worden gestreefd niet te laag te grijpen, omdat in het laatste geval het verbruikersbelang in de knel zou komen. Voor den producent, die economisch tot productie in staat is, is dit dus een argument temeer, om zich tegen een overheidsingrijpen ten bate van zijn zwakkere broeders te verzetten.

Het proces van vernietiging kan weliswaar lang duren, doch moet o.i. maatschappelijk-economisch en privaat-economisch voor economisch-werkende producenten als de eenige mogelijkheid, welke op den duur tot een bevredigende oplossing kan leiden, worden gezien. Het komt ons voor, dat de vrees voor dien strijd en zijn duur alsmede het aantrekkelijke van een spoediger beter prijspeil de factoren zijn, die, gevoegd bij een thans bestaande, doch in casu niet toepasselijke geesteshouding, ertoe hebben geleid, dat de restrictie is ingevoerd en dat er thans een algemeene overtuiging bestaat, dat een verlenging wenschelijk is. Doch wij meenen, dat daarbij de veel grootere gevaren voor de toekomst, die werkelijk heel reëel zijn, op een gevaarlijke wijze, tot schade van de economisch werkende producenten worden onderschat.

J. F. H.

HET WERKLOOSHEIDSBEBAT IN DE VEREENIGING VOOR DE STAATHUISHOUDKUNDE.

Jongstleden Zaterdag werden te Utrecht in de jaarvergadering van de Vereeniging voor de Staatshuishoudkunde en de Statistiek de praeadviezen besproken, van welke inhoud in de beide vorige nummers van dit weekblad een overzicht is gegeven. Het debat was enorm van lengte, al te lang naar onzen smaak. Niet minder dan 22 debaters hebben het woord gevoerd. Niet allen hebben zich aan de ter bespreking aan de orde gestelde praeadviezen gehouden; er waren er, die met een eigen, mondeling voorgedragen praeadvies voor de vergadering traden, en zulks niet altijd van fonkelnieuw gehalte; zoo iets ligt, zooals de Voorzitter in zijn slotwoord opmerkte, wel een weinig buiten de lijn van de gehouden bijeenkomst. Anderen weer vertoonden een opmerkelijk gebrek aan inzicht ten aanzien van datgene, wat een vergadering wèl en wat deze niet kan bevatten en verwerken; omvangrijke cijferreeksen, ja zelfs economische formules werden „mir nichts, dir nichts” voorgedragen met waarlijk ontstellende vlotheid, maar dat zij tot de vruchtbaarheid van het debat hebben bijgedragen, kan moeilijk worden volgehouden. En menig hoorder zal na deze discussie de verzuuchting geslaakt hebben: „Weniger wäre mehr!”

Wij kunnen er bij een zoo groote veelheid van uitingen in de gevoerde discussie niet aan denken om ook maar in de verte te streven naar een volledig overzicht der bespreking en zullen ons daarom ook dit jaar moeten bepalen tot het weergeven van enkele hoofddrukken.

Of wij hier te lande een duurzaam verhoogd peil der werkloosheid hebben te verwachten, is een vraag, die zoowel door *Prof. Goudriaan* als door *Dr. Van der Waerden* ontkennend wordt beantwoord. Mits aan zekere voorwaarden wordt voldaan en mits bepaalde, ten deele diep ingrijpende maatregelen worden genomen, kan de toekomst met optimisme worden beschouwd. *Prof. Goudriaan* ging zelfs zoo ver, dat hij in zijn praeadvies verklaarde: „Nederland heeft in de toekomst de werkloosheid, die het zelf verkiest”.

Minder hoopvol is de heer *Serrarens*; oplossing

van het vraagstuk der duurzame werkloosheid acht hij in de huidige omstandigheden niet wel mogelijk, zoodat moet worden volstaan met maatregelen tot beperking daarvan en tot verzachting van de gevolgen, zonder dat men naar zijn opvatting de kwaal geheel zal kunnen genezen.

Bezien wij eerst het betoog van *Prof. Goudriaan*. De kern daarvan is hierin gelegen, dat de instabiliteit van het economisch leven, veroorzaakt door de onbepaaldheid van de vraag naar goederen, moet worden gecorrigeerd door een doelmatige inrichting van het geldwezen. Daarom wordt, gelijk men weet, door dezen praeadviseur een „grondstoffen- en publieke-werken-valuta” aanbevolen. Wie de denkbeelden van *Prof. Goudriaan* principieel wil bestrijden, zal zich derhalve in de eerste plaats hebben te uiten over diens plannen op monetair gebied.

Het was te verwachten, dat de ingrijpende wijziging van het geldstelsel, door *Prof. Goudriaan* verdedigd, door verschillende debaters zou worden aangevallen. Naast enkele sceptische opmerkingen van den metallist *J. H. Cohen Stuart* valt in dit verband vooral te vermelden de oppositie van den heer *W. Willems*, terwijl daarnevens vermeld moet worden de eveneens zeer principieele oppositie van *Prof. Mees*.

De heer *Willems* slaagde er in den namiddag in om de vergadering, die reeds enkele teekenen van oververzadiging begon te vertoonen, wakker te schudden met een vlamdend betoog, dat op onmiskenbare wijze de hoorders geboeid heeft, zelfs al dwongen de omstandigheden den Voorzitter om den spreker niet al den spreektijd toe te staan, dien deze gaarne gehad zou hebben.

Prof. Goudriaan, aldus de heer *Willems*, gevoelt zich voortdurend bedreigd door het gevaar van een algemeene ineenstorting van de geldcirculatie door opotting van geld en een daaruit voortvloeiende lawine van omlaag stortende prijzen. Deze „lawinetheorie” kan men, zooals de heer *Willems* opmerkte, steeds vernemen, als zich ter beurze een flauwe stemming openbaart. Maar het ware een misvatting de koopers van goederen en effecten te beschouwen als een serie van op één rij gezette dominosteenen of tinnen soldaatjes, waarvan er slechts één behoefte te worden omgestooten om de geheele rij op het nulpunt te doen aanlanden. Deze visie op het geval mist volgens den heer *Willems* volkomen den tegenwerkenden invloed, die bij prijsdaling uitgaat van nieuwe, in de markt komende koopers. Er ontwikkelt zich dus geen lawine, wanneer men het natuurlijk evenwichtsherstel, gebaseerd op de door prijsdaling geprikkelde nieuwe vraag, behoorlijk tot ontwikkeling laat komen. Wil men van Overheidswege iets doen aan de ontwikkeling van het economisch leven, zoo zal dit niet moeten gaan in de door *Prof. Goudriaan* gewenschte richting, doch gericht moeten zijn op het wegnemen van alle beletselen tegen de ontplooiing van de vrije prijsvorming.

Nu kan men, naar het ons voorkomt, den heer *Willems* gereedelijk toegeven, dat in de economische werkelijkheid van een lawine eindigende op het nulpunt, nimmer sprake is; dit zou immers beteekenen, dat het economisch leven tot algeheelen stilstand zou komen, hetgeen een onmogelijkheid is. Maar tusschen volledige activiteit en algeheele stagnatie ligt een groote afstand. En wanneer nu de natuurlijke reactie op een intredende prijsdaling door een proces van aanvankelijk toenemende opotting van geld en creditbeperking met dusdanige traagheid intreedt, dat inmiddels een ernstige omwringing van de productie en van de tewerkstelling van arbeidskrachten heeft kunnen plaats vinden, zoo is er alle aanleiding tot het aanbrengen van een reguleur van het geldwezen, waardoor de geldcirculatie voor ongewenschte uitwassen in op- en neerwaartsche richting wordt behoed. Of dit nu bepaaldelijk de reguleur van *Prof. Goudriaan* moet zijn, dan wel of zich een betere op-

lossing laat vinden, is een vraag, waarover meeningsverschil mogelijk is. Moeilijk te betwisten schijnt het ons echter, dat men met een toepassing van het „laissez faire”-beginsel, niet slechts op de goederenproductie en op de tewerkstelling van arbeidskrachten, maar ook op het geldwezen, in onze maatschappij niet tot een bevredigende en gelijkmatige economische ontwikkeling kan komen; wij hebben behoefte aan stabiel geld, en dat krijgen wij niet, als wij de zaken op hun beloop laten. Regelend ingrijpen is op monetair gebied gewenscht.

Deze regeling zal er zooveel mogelijk op gericht moeten zijn de instabiliteit zelve van de geldcirculatie te bestrijden. Dat wil *Prof. Goudriaan*, maar dat wil niet *Prof. Mees*. Deze acht stabiel geld een onbereikbaar ideaal en heeft daarom jl. Zaterdag wederom een pleidooi gevoerd voor het herleidingsstelsel, mede omdat hij dat uit een oogpunt van billijkheid beter acht dan stabiel geld. Zooals den lezers van dit weekblad bekend is, heeft schrijver dezes meermalen zijn voorkeur te kennen gegeven voor stabilisatie der geldcirculatie boven de a-posterioristische bestrijding van waardeschommelingen van het geld door middel van een herleidingsstelsel; de beschouwingswijze van *Prof. Goudriaan* komt ons voor de oplossing van het geldvraagstuk en daarmee van de werkloosheid vruchtbaarder voor dan die van *Prof. Mees*.

Een andere vraag is intusschen, of men ter bestrijding van de werkloosheid alleen zal kunnen volstaan met monetaire maatregelen, dan wel of bij intredende werkloosheid bovendien moet worden overgegaan tot een zekere verlaging der geldloonen ter bevordering van economisch evenwichtsherstel. Ter vergadering hebben wij het laatste standpunt verdedigd. Loonsverlaging bevordert het herstel van de rentabiliteit in het economisch leven, zoo dikwijls deze, door welke oorzaak het ook zijn moge, verstoord is geraakt. *Prof. Goudriaan* achtte verlaging der geldloonen in strijd met den ook onzerzijds erkenden eisch van stabiel geld, daar hij als gevolg van loonsverlaging een algemeene prijsdaling vreesde, waarbij hij zich op *Keynes* beriep. Dit schijnt ons niet juist. Er kunnen ook bij stabiele geldcirculatie omstandigheden zijn, die tot een hergroepering van productiefactoren nopen, bijv. wijziging in de behoeften of verlies van buitenlandsche afzetgebieden. In zulke gevallen zal het van wijs beleid getuigen, de loonen te verlagen en aan te passen bij de gedaalde rentabiliteit, daar anders door een verkeerden verdeelingsvoet tusschen arbeid en kapitaal dit laatste zich zal terugtrekken en precies die toestand van opotting en verlamming ontstaan zal, dien *Prof. Goudriaan* vreest. Wij meenen derhalve, dat er gevallen in de practijk van het economisch leven zijn aan te wijzen en zich, o.a. in de achter ons liggende jaren, ook hier te lande hebben voorgedaan, waarin naast maatregelen tot stabilisatie der geldcirculatie verlaging van het peil der geldloonen niet schadelijk, maar juist bevorderlijk is voor een zoo groot mogelijke economische activiteit. De bestrijding van deze meening door *Prof. Goudriaan* komt ons voor een restant te vormen van de befaamde — of, als men wil, beruchte — „koopkrachttheorie”, hetgeen zijn betoog, dat in andere opzichten zooveel instemming verdient, ontiaart.

Geheel eens zijn wij het weer met *Prof. Goudriaan*, wanneer hij het stelsel van Overheidsloontoeslagen als middel van economisch evenwichtsherstel, ter vergadering verdedigd door *Prof. Timbergen* en door den heer *A. Bijl*, verwerpt als zijnde onhanteerbaar. Het wil ons voorkomen, dat aanvaarding van zulk een stelsel in tijden van aanzienlijke werkloosheid niet zou leiden tot herstel van economisch evenwicht, maar tot het in het leven roepen of houden van een aantal ondernemingen, waarvan het de vraag is, of zij bestaansrecht zouden hebben, indien haar verlies- en winstrekening eens niet met loontoeslagen gedoteerd werd.

In den aanvang van dit artikel merkten wij reeds op, dat ook *Dr. Van der Waerden* de toekomst met zeker vertrouwen tegemoet ziet en zich niet al te zeer ter neer gedrukt gevoelt door de dreiging der duurzame werkloosheid. Nog steeds stelt hij vertrouwen in de compensatietheorie, al moet hij toegeven, dat in de huidige omstandigheden en als gevolg van de laatste depressie de toestand veelszins bedenkelijk is. Daarom volstaat hij dan ook niet, gelijk hij nog eens uitdrukkelijk ter vergadering naar voren bracht, met het uitspreken van vertrouwen in de compensatie, doch eischt hij daarnevens andere maatregelen: steun voor omscholing van arbeiders en behoorlijke wachtgeldregeling bij „wegmechaniseeren” van arbeiders, te betalen uit een rationalisatiefonds, dat betaald moet worden door de bedrijven en welks vorming een heilzame rem zal verschaffen tegen geforceerde mechanisatie.

Op een enkel punt werd dit betoog ter vergadering aangevuld door den heer *Van Wageningen*, die ook met betrekking tot het Rotterdamsche havenbedrijf, ten aanzien waarvan voldoende compensatie door *Dr. Van der Waerden* in twijfel was getrokken, de werking van de compensatie alleszins bevredigend achtte.

Daarentegen werd de compensatietheorie ter vergadering bestreden door den heer *Kupers*, terwijl ook de heer *Serrarens* den twijfel, door hem te dezen aanzien reeds in zijn praeadvies aan den dag gelegd, in het debat nog eens onderstreepte. De heer *Kupers* pleitte behalve voor uitvoering van openbare werken in den geest van het Plan van de Arbeid, ook voor verlenging van leerplicht ter verhooging van den toelatingsleeftijd tot het bedrijfsleven, voor vervroegde pensioneerings- en voor werktijdverkorting, welke laatste maatregelen alle ook in het praeadvies van den heer *Serrarens* waren aanbevolen. Met betrekking tot verlenging van de leerplicht vond dit standpunt warmen bijval van de zijde van *Mej. Tellegen*, die zulk een verlenging mede in verband met de aanzienlijke werkloosheid van onderwijskrachten gewenscht achtte.

Slechts ten deele kon *Dr. Van der Waerden* zich met deze denkbeelden vereenigen. Wel betoonde hij zich een groot voorstander van verkorting van den arbeidsduur daar, waar deze zich boven het normale peil van 48 uur per week bevindt, maar in de huidige omstandigheden achtte hij een algemeene verlaging van den norm, zooals deze door den heer *Kupers* was aanbevolen, een te zware belasting voor het bedrijfsleven.

En wat zijn compensatietheorie betrof, zoo merkte *Dr. Van der Waerden* in zijn antwoord aan de debaters op, dat het ook hier van belang is zich het oude argument van de vrijhandelaren te realiseren: „wat men ziet en wat men niet ziet in het economisch leven.” Het is heel gemakkelijk een aantal bedrijfstakken aan te wijzen, waaruit arbeiders weggemechaniseerd zijn, maar daartegenover staan er vele, die door mechanisatie zijn groot geworden. M.a.w. men hoede zich voor het aanvoeren van incidenteele gevallen, doch bezie het vraagstuk in zijn geheel en liefst over een ruime tijdsperiode. Dan zijn de resultaten van de compensatie in het algemeen bevredigend te noemen, hetgeen, gelijk wij reeds opmerkten, niet wegneemt, dat *Dr. Van der Waerden* voor het opvangen van schokken bepaalde maatregelen, o.a. het instellen van een rationalisatiefonds op kosten der bedrijven, zeer noodzakelijk acht.

„Wat men ziet en wat men niet ziet”, dat was ook het antwoord van *Dr. Van der Waerden* aan een homo novus in de Vereeniging, *Mr. Kickert*, Secretaris van de Crisis-invoercommissie, die het met alle welbekende protectionistische overwegingen opnam voor de contingentieeringpolitiek. Wij hebben gezocht naar nieuwe argumenten, maar er geen enkel ontdekt. De Vereeniging is dus weer een volbloed protectionist rijker geworden, zoodat men niet bevreesd behoeft te zijn, dat de oude argumenten der protectionisten, die in bescherming een middel tot

werkverruiming zien, en die men lang weerlegd waande, begraven zullen worden!

Dat er aanleiding kan zijn tot afweer van buitenslandschen invoer in geval van tijdelijke dumping, en dan nog alleen maar, wanneer kan worden aangetoond, dat het belang van den afnemer kleiner is, dan dat van den inheemschen producent, het zij den Nederlandschen protectionisten toegegeven. Maar elke stap, welken men verder op het pad der bescherming zet, brengt meer na- dan voordeel.

Dat geldt, dunkt ons, ook van de regelingen tot „ordering van den internationalen ruil” ter aanpassing van den invoer bij de Nederlandsche „behoefte”, waarvoor de eertijds onverdachte vrijhandelaar *Van der Waerden* thans het pleit voert. Het richtsnoer van deze „behoefte” is ons ook na de repliek van *Dr. Van der Waerden* op een dezerzijds gestelde vraag nog altijd niet duidelijk geworden. Wij begrijpen, dat men eenig inzicht kan krijgen in elkanders kostprijs, maar hoe men op basis daarvan kan vaststellen, hoeveel wèl en hoeveel niet in ons land mag worden ingevoerd, is een vraag, die wij slechts voor beantwoording vatbaar achten, wanneer men de „behoefte” meet aan de koopkrachtige vraag op de binnenlandsche markt, m.a.w. wanneer men blijft vasthouden aan het stelsel van prijsvorming als richtsnoer voor productie en handel.

* *

Wij laten het bij deze grepen uit het omvangrijke debat van jl. Zaterdag. Het is een strijd geweest tusschen werkloosheidsoptimisten, die als krachtigsten woordvoerder *Prof. Goudriaan* hadden, en werkloosheidsdefaitisten, van welke vooral de heer *Serrarens* op den voorgrond trad. Wij zijn geneigd om het met de eerste groep te houden. „Nederland zal de werkloosheid hebben, die het zelf verkiest”. Werkloosheid, anders dan voor een normale arbeidsreserve, is niet noodig, is een ongerijmdheid, zooals *Prof. Goudriaan* heeft gezegd. Maar men doet deze ongerijmdheid slechts verdwijnen, wanneer men de middelen aanvaardt, die voor de bereiking van dat doel effectief geacht kunnen worden. Daartoe behoort in de eerste plaats een goede regeling van het geldwezen en in de tweede plaats een soepele loonvorming. Daarnevens kunnen nog andere middelen worden vermeld, waartoe het wel eens komen zal, zooals verkorting van werktijd en verlenging van den tijd van voorbereiding voor het beroepsleven, maar deze middelen dragen toch voorshands een secundair karakter. Een stabiele geldeenheid, waarin opbrengst en kosten der productie op betrouwbare wijze kunnen worden uitgedrukt, en een loonvorming zonder de bekende verstaringsverschijnselen, dat schijnen ons de voornaamste grondslagen voor de oplossing van het werkloosheidsverschijnsel hier te lande. Deze werkloosheid is niet een onontkoombaar fatum, zij is menschenwerk en kan door menschelijke maatregelen worden voorkomen of genezen.

G. M. V. S.

CLEARING OF BETALINGSREGELING MET DUITSCHLAND?

Sedert het tekort in de clearing Nederland—Duitschland tot het verleden behoort is een onderwerp discutabel geworden, dat voorheen wegens praktische onuitvoerbaarheid niet aan de orde gesteld kon worden, nl. de vraag: is het wenschelijk de clearing te handhaven, of is het te prefereren daarvoor een betalingsregeling in de plaats te stellen, zooals Engeland, België en Frankrijk die kennen? Zooals gezegd, was dit probleem niet acuut, zoolang het deficit in de clearing bestond, omdat immers een wijziging in het systeem dadelijk op onoverkomelijke bezwaren zou zijn gestuit juist terzake van de liquidatie van den achterstand in de clearing. Men kon niet weer, zooals bij den overgang van het Sonderkonto op de clearing destijds geschiedde, den bestaanden achterstand losmaken uit het loopende betalingsverkeer en een geleidelijke liquidatie bewerk-

stellig. De rangorde moest bij de afwikkeling worden gehandhaafd en, wanneer men voor nieuwe exporten betaling buiten de clearing om zou willen doen plaats vinden, kon dat, met inachtneming van dit uitgangspunt, alleen maar gebeuren door den achterstand ineens af te dekken. De benodigde deviezen daarvoor ontbraken Duitschland, zoodat daarmee vaststond dat de clearing moest blijven doorlopen totdat het heele deficit was „ingeloopt”. Dit is intusschen gebeurd en daarmee heeft men dus nu de handen vrij.

Is de clearing essentieel voor de waarborging van een goeden gang van zaken in het betalingsverkeer met Duitschland? Om die vraag te kunnen beantwoorden dient men eerst na te gaan, welke redenen hebben geleid tot de instelling van de clearing, terwijl tevens moet worden nagegaan, of die redenen nog van kracht zijn.

Wanneer men teruggaat tot de eerste clearing, die in 1934 werd ingesteld, nadat de Sonderkonto-regeling van December 1932 was „vastgelopen”, dan kan men constateeren, dat er toenmaals één overheerschende overweging was: zorg te dragen dat de gelden, die Nederland uit hoofde van goederenimport e.d. aan Duitschland te betalen had, ook aangewend zouden worden om onze vorderingen op Duitschland uit hoofde van export e.d. daadwerkelijk te betalen. De Sonderkonto-regeling had denzelfden opzet, maar die opzet had om tweeërlei reden gefaald: de importen, die de Deutsche autoriteiten tot betaling op die rekening toelieten, waren veel te omvangrijk, en anderzijds werd een groot deel van onzen invoer uit Duitschland buiten het Sonderkonto om betaald.

De primaire opzet van de clearing was het betalingsverkeer in eigen hand te nemen, in de eerste plaats te zorgen dat geen betaling van Deutsche importen door ons meer geschiedde zonder dat die ten goede kwam aan onze exporteurs, en in de tweede plaats te zorgen, dat de export naar Duitschland werd geregeld naarmate de uit importen beschikbaar komende gelden vereffening toelieten. Dat later de rentebetalingen volgens de transferovereenkomst in de clearing werden ondergebracht, dat ook het reisverkeer via de bijmenging van clearing met registermarken tot het fonds ging bijdragen, terwijl anderszijds voor het Deutsche reisverkeer naar ons land uit de clearing werd geput, zijn technische bijzonderheden, die niets afdoen aan de beide opgemelde essentialia.

Twee grondslagen van de clearing blijven derhalve: bevrediging van vorderingen door verrekening met schulden beide uit het loopende financieele verkeer (dus zonder kapitaalsvorderingen), en: beperking van den export binnen de grens der betalingsmogelijkheden. Om het eerste doel te bereiken werd importeurs de verplichting opgelegd tot storting in de clearing, om het tweede te kunnen bewerkstelligen werd hand in hand met de clearing het instituut van de uitvoercertificaten van het C.U.B. opgebouwd.

Kan men thans die beide principes missen? Niet missen kan men in elk geval de beperking van den uitvoer naar Duitschland, omdat dit land nu eenmaal nog een deviezenrestrictie kent en er nog geen teekenen zijn, dat men die voorshands zal kunnen missen. Eveneens staat in dat verband vast, dat men die regeling niet geheel kan overlaten aan Duitschland, omdat daar de tendens zou bestaan om bij voorkeur Devisenbescheinigung af te geven voor die producten, waaraan men groote behoefte heeft, en bij de toedeeling te verwaarloozen die artikelen, die niet „lebenswichtig” zijn. Het stelsel der betalingscontingenten, op gezette tijden door beide partijen in onderling overleg vastgesteld, moet derhalve nog in vollen omvang blijven bestaan. Ook ten aanzien van de renteregeling geldt hetzelfde.

Dit alles wil echter nog niet zeggen, dat de techniek van de clearing onmisbaar is. Zij is dat alleen,

wanneer men het niet verantwoord acht om de tenuitvoerlegging van een betalingsregeling, zooals die wordt overeengekomen, in handen van de tegenpartij te leggen. Feitelijk zou het eenige verschil van een clearing en een betalingsovereenkomst deze zijn, dat een preventieve controle onzerzijds wordt vervangen door een repressieve. In principe zou natuurlijk een overeenkomst dezelfde grondslagen moeten hebben: behoudens een percentage vrij ter beschikking van de Reichsbank, zou het geheele bedrag, waarover Duitschland de beschikking krijgt, uit exporten naar Nederland disponibel moeten blijven ter betaling van onze invoeren volgens een samenstelling door beide regeeringen regelmatig overeen te komen benevens voor rentebetaling overeenkomstig de transferovereenkomst.

Welke aanleiding zou er kunnen zijn om de clearing door een betalingsovereenkomst te vervangen? Feitelijk is er maar één argument te noemen, dat er voor pleit om de clearing te liquideeren, maar dat is dan ook een klemmend argument, althans bij de te onzent geldende opvatting van overheidsingrijpen in het algemeen. Daar waar het economisch verkeer zich zonder bezwaar voor de gemeenschap vrij kan bewegen, mijdt men ingrijpen van de overheid en mijdt men zeker het overnemen van een taak van het particuliere bedrijfsleven door de overheid. Nu is het internationale betalingsverkeer het terrein van de banken. Door den nood gedwongen heeft men in het verkeer met verschillende landen die taak door de overheid doen overnemen. Maar het is wenschelijk zich te realiseeren, dat die toestand niet langer bestendig moet worden dan strikt noodzakelijk is. Men kan met recht de vraag stellen, of bijv. ten aanzien van Duitschland en Italië niet reeds het moment is aangebroken, waarop men de banken haar plaats in het betalingsverkeer kan laten hernemen.

C. A. Kl.

STAATS- EN PARTICULIERE CONJUNCTUUR IN DE VEREENIGDE STATEN.

In ons vorig artikel hebben wij uiteengezet, dat en waarom de poging, het evenwicht van de Amerikaanse Staatsbegroting te herstellen, onverschillig of zij wordt volbracht en of zij definitief slaagt, de voornaamste dynamische bron, die tot dusver de conjunctuur heeft gevoed, tot een contractie moet brengen. Wij hebben daar de conclusie uit getrokken, dat de „zuinigheidspolitiek” in Washington tot een vertraging in het conjunctuurverloop misschien zelfs tot een omslag kan leiden, wanneer niet een andere conjunctureele krachtbron — en die kan alleen het particulier initiatief zijn — thans de leiding neemt.

Het is een tamelijk moeilijk dilemma, waarvoor de administratie op het oogenblik staat, misschien zonder dat zij als geheel en in het bijzonder aan den top zich reeds het feit en de ernst van dit dilemma bewust is geworden. Wat deze top, de President zelf, betreft, hij heeft nog eenige weken geleden in de rede, die hij bij de bezichtiging van de Bonneville-stuwdam op zijn Western-trip hield, zijn herhaaldelijk gegeven belofte staande gehouden, dat de begroting van de federale regeering in het volgende begrotingsjaar definitief zou worden gestabiliseerd. Verscheidene teekenen verraden daarentegen, dat er te Washington kringen zijn, die uit den aanval van zwakte, die het economisch leven en den nog grooteren aanval van zwakte, dien de beurs in het begin van den herfst heeft ondergaan, de conclusie trekken, dat met de uitgavenpolitiek niet op de beoogde wijze kan worden opgehouden, maar dat tot voeding van de conjunctuur integendeel zoo noodig nieuwe staatsuitgaven gecreëerd zouden moeten worden.

De President zelf evenwel schijnt tamelijk sterk gebonden te zijn. Het zou in dit land niet hinderen, dat de koers binnen afzienbaren tijd toch weer wordt veranderd. Maar het omgooien van het roer, reeds het ideologische en politieke alleen, om nog te zwijgen

van het administratieve en technische, vereischt tijd. Daarom is het waarschijnlijk, dat de conjuncturele krachtbron van de openbare uitgaven zelfs dan in de toekomstige periode zal vertragen, wanneer het begrotingstekort voor het loopende jaar — tengevolge van niet voldoende verminderde uitgaven en niet overeenkomstig de aanslagen stijgende ontvangsten — boven de raming van \$ 418 miljoen zou uitgaan.

Zijn particuliere investeringen nog te calculeeren?

Daar nu echter de Staatsinvesteering als conjunctuurdynamische bron in de eerstvolgende periode zal verzwakken en de invloeden van een eventuele versterking zich op zijn vroegst in de tweede helft van 1938 zouden kunnen vertoonen, schijnt het belangrijker en actueeler te zijn, zich met de vraag bezig te houden, hoe het met de aanvaarding der conjunctuurerfenis door het particulier initiatief is gesteld. Wij hebben aangetoond, dat het aan belangrijke en voor de particuliere ondernemers aanlokkelijke investeringsreserves in de Amerikaanse economie niet ontbreekt. Haar verwerking zou het mogelijk maken, de conjuncturele opgang in de Amerikaanse economie nog een reeks van jaren — ongeveer tot 1940 of 1941 — voort te zetten. Maar in een situatie, waarin het niet meer uitsluitend gaat om het vraagstuk van de conjuncturele dynamiek, maar om de *wijziging van de structuur*, waarbij het probleem van het behalen van winsten bijna achter het probleem der winstverdeling schijnt te zijn teruggedrongen, is de bereidvaardigheid tot optreden van het particulier initiatief niet meer uitsluitend afhankelijk van de aanwezigheid van investeringsreserves. Het is ook de vraag — en dit is een vraag, die particuliere ondernemers zichzelf tegenwoordig niet alleen in de Verenigde Staten, maar bijna overal ter wereld stellen — hoe het met *de verhouding tusschen kans en risico*, tusschen opbrengsten en kosten gesteld is, en welke mogelijkheden, eventueel bezwaren, zich voor nieuwe particuliere investeringen in grooten omvang zouden kunnen voordoen.

In beide opzichten zijn investeringen ook in vroegere hausses in Amerika en elders, in het bijzonder op het tijdstip van een zoo ver gevorderd conjunctuurverloop als thans in Amerika is bereikt, dikwijls onjuist gecalculeerd. Dat leverde dan tijdelijke of ook definitieve onjuiste investeringen op, die tot de oorzaken van de cyclische ommekeer van de conjunctuur behoorden en wanneer zij zeer omvangrijk waren, den ernst van de crises aanzienlijk verscherpten. Thans is de stand van zaken voor het particulier initiatief echter zoodanig, dat de rationaliteit en rentabiliteit van nieuwe investeringen *bijna niet meer te calculeeren zijn*.

In vroegere tijden vergisten de ondernemers zich bij hun calculaties dikwijls, doordat zij de autonome conjuncturele cumulatieve verkeerdtaxeerden. Men wist niet, hoe snel en hoe hoog de loonen, de rente, de grondstoffenprijzen en de afzet zouden stijgen en welke invloed deze stijging op de calculatie der investeringen zou hebben. Thans, d.w.z. in een stadium, waarin nog geen evenwichtige stelselmatige economie bestaat, weet men dit nog niet, maar men weet bovendien ook nog vele andere dingen niet. Zoo kan geen enkele ondernemer thans vooruitzien, op welke wijze de Staat in den vorm van wetten, administratieve maatregelen enz. in de economie en in de structuur van industrieën zal ingrijpen.

In het bijzonder in Amerika is deze onzekerheid zeer groot, omdat bij een duidelijk zichtbare neiging tot staatsinterventie van een evenwicht der politieke, economische, juridische en sociale machten, die er over beslissen, hoe ver dit ingrijpen zal gaan en van welke middelen zij zich zullen bedienen, geen sprake kan zijn. De ondernemers zijn, gelijk in den loop van dezen zomer bij de staking bij de onafhankelijke staalmaatschappijen is gebleken, in dit land ook thans nog bij machte arbeidsconflicten te winnen en daar zelfs den steun van de openbare meening voor te verkrij-

gen. Het is ook mogelijk, dat deze of gene op het economisch leven betrekking hebbende wet door de openbare meening, ja zelfs door den invloed der ondernemers onmogelijk werd gemaakt of door het Hooggerechtshof, nadat zij reeds van kracht was geworden, weer wordt opgeheven. Maar waar de lijnen van den geringsten weerstand en de sterkste aanvalskracht liggen en in de toekomst zullen liggen, kan niemand voorspellen, omdat in dit land niet gelijk bijv. in Engeland een traditioneel gegroeide politieke en economische structuur bestaat, maar een uit rationalisme en irrationele conservatieve traagheid samengesteld systeem, dat thans echter in veranderingstoestand, zoo niet in ontbinding verkeert¹⁾.

In zeker opzicht hebben zelfs de ondernemers in de staatsocialistische dictatuurlanden het gemakkelijker dan de Amerikaansche. Hun wordt gezegd, wat zij te investeren en niet te investeren hebben. De loonen zijn hun gegarandeerd, grondstoffen en kapitalen worden hun verstrekt. Het is een zeer beperkt arbeidsveld, waarop hun initiatief zich kan ontplooiën, maar met de geringere kans is ook hun risico evenredig geringer geworden. In Amerika verbiedt of belooft geen enkele autoritaire instantie de ondernemers iets. Zij zijn schijnbaar geheel vrij, maar in werkelijkheid afhankelijk van een systeem van gebondenheden, dat eerst in wording is en waarvan nog niemand de gesteldheid kent.

Stelselmatige economische en sociale politiek belangrijker dan uitgavenpolitiek?

Thans nog, in dit wordings- en overgangsstadium, liggen in Amerika sectoren en krachtvelden van de sterkste en meest starre staatsinterventie plotseling naast domeinen van vrije economie, waarin nog onbeperkte concurrentie heerscht. *Horizontale* kartellen, trusts en prijsvereenkomsten zijn door de „old fashioned” antitrustwetten evenals vroeger ten strengste verboden. Daarentegen wil een wet betreffende fair trade prijsafspraken in *verticale* richting, d.w.z. tusschen voortbrengers, groothandelaren en detaillisten, afdwingen en in het bijzonder bij merkartikelen een volledige prijsbescherming invoeren. Roosevelt's koers is ten opzichte van het vraagstuk van het staatsinterventionisme ondanks herhaalde veranderingen in de middelen en in de tactiek van het begin af steeds dezelfde geweest. Juist echter omdat het Hooggerechtshof en dikwijls ook de politieke oppositie — dat is in zijn tweede ambtsperiode voornamelijk de oppositie in zijn eigen partij — hem dit of dat wapen uit de hand sloegen, dezen of genen weg afsloten, juist daarom is het voor de Amerikaanse ondernemers zoo onberekenbaar geworden, te weten en vooruit te zien, welken weg zij tenslotte naar hun doel zullen vinden.

Het komt er voor het effect van zijn politiek en haar invloed op de particuliere economie ook in het geheel niet op aan, of zijn plannen goed gefundeerd en weloverwogen zijn, maar slechts hierop, of hij geluk en kracht genoeg bezit en in de toekomst zal bezitten, om ze ten uitvoer te brengen. Dat is echter tot dusver vrijwel steeds het geval geweest. De President heeft echter niet altijd, den laatsten tijd eigenlijk nog slechts zelden, geluk gehad maar ook waar hij pech had, onhandig en dikwijls dwaas opereerde, kon hij tenslotte toch bijna steeds zijn doel bereiken. Zijn politiek was er van het begin af op gericht, niet alleen de crisis te overwinnen, maar tevens de structuur te veranderen. Het was hem niet alleen om conjuncturele dynamiek, op vergroting der activiteit en der winsten, maar ook om verstrekkende verandering van de winstverdeling te doen.

Thans na een kennismaking gedurende bijna vijf jaren met zijn persoonlijkheid en zijn politiek heeft men den indruk, dat hem deze structurele verande-

¹⁾ Daarom vergissen zich juist de zogenaamde „oudste en beste kenners” van de Amerikaanse omstandigheden zoo vaak in hun oordeel over de ontwikkeling van essentiële quaesties in de Verenigde Staten.

ringen nader aan het hart lagen dan de overwinning van de crisis alleen. Uitgavenpolitiek, d.w.z. de aanwending van vele milliarden tot aandrijving van de conjunctuur, voor tewerkstelling van of steun aan werklozen, voor uitvoering van publieke werken, nu ja, dat was een noodzakelijk kwaad, maar het was niet de kern van zijn politiek. Deze, voornamelijk belichaamd in de N.R.A. en A.A.A., was in het algemeen als New Deal gedacht, als nieuw spel, nieuwe verdeling. New Deal was voor hem niet de populaire draperie van een deficitpolitiek, maar de kern en het doel van een sociologische hervorming. Bij de bepalingen van de N.R.A. was de looncompensatie, die het aandeel der arbeiders in de opbrengst van de productie zou vermeerdere, belangrijker dan de verkorting van den werktijd, waarvan het directe doel was, de crisiswerkloosheid te verminderen. Bij de agrarische wetgeving was de controle der productie, die ten doel had, een stabiel farmerdollar te bereiken veel belangrijker dan de betaling van subsidies ter compensatie van de gedrukte prijzen.

Het zijn juist deze dingen geweest, die in de jaren 1934 en 1935 door het Hooggerechtshof als strijdig met de Grondwet, als inbreuk van de Bondsregering op de rechten der staten werden opgeheven en juist deze opheffing was het, die het particulier initiatief in deze jaren tot zelfstandig optreden aanmoedigde, ofschoon door de opheffing ook aan de ondernemers belangrijke steunpunten van veiligheid en risicocompensatie werden ontnomen.

Thans staat de tweede oplage van de New Deal op het programma en nu gaat het nog bijna uitsluitend om regelingen van stelselmatige economie. De uitgavenpolitiek is vaarwel gezegd. De stelselmatige economische politiek zal blijven of in eenigszins gewijzigden vorm aan de Grondwet, eventueel aan de stellingen van het Hooggerechtshof worden aangepast. Alle nieuwe wetten, die de administratie bijzonder na aan het hart liggen, welke in de afgelopen zitting van het Congres niet meer konden worden behandeld en de voornaamste strijdobjecten van de toekomstige zitting zullen vormen, vertoonen duidelijk dezen karaktertrek van stelselmatige economie.

Deze trek komt sterk tot uiting in het wetsontwerp op de landbouwcontrole; hij is de ruggegraat van het wetsontwerp betreffende de minimumloonen en den maximum werktijd; hij ligt ten grondslag aan het denkbeeld van den President, de waterkracht van het land in verbinding met de stichting van groote stuwdammen en de water- en bodemcontrole (flood control and soil conservation) tot een stelsel van staatselectriciteitsbedrijf in acht groote districten uit te breiden en ter completeering van deze stelselmatige electro-economie de particuliere openbare nutsbedrijven onder staatscontrole te brengen. Ook is hij de as der belastingpolitiek van de administratie, die er duidelijk op is gericht, de groote inkomens en vermogens zoo sterk mogelijk te belasten, ze te nivelleeren en daarmee een soort gedwongen kapitaalvorming ten gunste van den Staat te ontwikkelen, de middelmatige en lage inkomens echter te versterken en te ontzien.

Layman's economy.

Wij merkten reeds op, dat de vraag van de onmiddellijke rentabiliteit voor het lot van de thans weer in zijn Western-trip-redevoeringen opnieuw geformuleerde Planwirtschafstdenkbeelden van den President niet de beslissende rol zal spelen, ofschoon hij zelf niet alleen aan hun superieure rechtvaardigheid, maar ook aan hun economische waarde geloof¹⁾.

Vaklieden zullen tegen den President aanvoeren en hebben reeds tegen hem aangevoerd, dat de verspilling van de nationale hulpbronnen in den tijd van het kapitalisme zelfs in Amerika, waar zij tijdelijk vrij groot was, toch niet zoo verschrikkelijk is ge-

¹⁾ De President zal misschien weldra het begrip layman's economy ten doop houden, gelijk hij reeds de begrippen layman's begroting en layman's constitutie heeft ingevoerd.

weest als de voorstanders van stelselmatige economie het nu willen laten voorkomen. Er zijn bijv. zeer ernstige agronomen, die van meening zijn, dat de ongebreidelde ontbossing in den koloniatietijd lang niet de ernstige roofofbouw is geweest als hoedanig zij graag wordt voorgesteld, omdat slechts door deze ontbossing de noodige ruimte voor landbouwterrein kon worden verkregen en het oerwoud voor systematische houtcultuur toch niet geschikt zou zijn geweest.

Financieele experts zullen er daarentegen den President op kunnen wijzen, dat de schuldvermeerdering alleen van den Staat met \$17 milliard in den loop van een enkele crisis ook niet bepaald een zorgvuldige behandeling van de hulpbronnen van het land genoemd verdient te worden. De electriciteitsvaklieden zullen het argument kunnen aanvoeren, dat electriciteit uit kolen, gelijk tegenwoordig algemeen wordt erkend, meestal goedkoper komt te staan dan electriciteit uit water¹⁾. Sceptici daarentegen zullen misschien zelfs de vraag stellen, wat bevoeiing en electricificatie van tot dusver verwaarloosde gebieden en de daardoor mogelijk geworden vergroting der oogsten voor waarde heeft, wanneer reeds thans in goede oogstjaren gedeelten der landbouwproductie door beperking van de bebouwde oppervlakte of opslag van de markt weggeorganiseerd moeten worden.

Dit mag allemaal juist zijn, maar het komt daar niet in de eerste plaats op aan. De particuliere economie had haar wijze van zuinigheid en van verkwisting, de stelselmatige economie zal haar eigen vormen van zuinigheid en stellig ook van verkwisting en onjuiste investeringen ontwikkelen. Het belangrijkste is, dat de drijfkracht, die thans in Amerika het meest actief is, uit den sector van het interventionisme komt en gericht is op regelingen van stelselmatige economie. Het nuchtere rekenen, gelijk de particulier-economische vorm der ondernemingen het verlangt, heeft tegenwoordig niet zoozeer het oor der openbare meening als het dynamische construeeren.

Natuurlijk is ook thans Wallstreet nog een macht in dit land, omdat van zijn tendensvorming sterke invloeden in positieven of negatieven zin op de economie uitstralen. Maar als ideologie is deze macht op het oogeblik tot een tamelijk diep punt gezonken. Toen eenige maanden geleden de wet tegen de tax avoidance in het Congres werd doorgedreven, een wet, die technisch vrij slecht in elkaar zat, en in het bijzonder de persoonlijke holdingmaatschappijen veel zwaarder belaste dan de particuliere kapitaalbezitters, werd zij in beide huizen met bijna algemeene stemmen, d.w.z. ook met instemming van de republikeinsche senatoren en afgevaardigden, aangenomen.

Geen evenwicht tusschen kans en risico.

Ten deele kan deze antipathie van groote groepen der bevolking en politici jegens het mobiele grootkapitaal hieraan te wijten zijn, dat de herinnering aan de Hoover-administratie, waarin volgens veler meening de politiek van het „laissez faire” zoowel in de conjunctuur als in het bijzonder in de crisis in ruime mate heeft gefaald, nog steeds doorwerkt. Ten deele kan zij ook hiermede verband houden, dat de groote industrie en de haute finance in de politiek van de New Deal, de herverdeeling van het sociale product, niet slechts de onoverwogen experimenten, maar ook de rechtvaardige sociale verlangens bestrijden, waarvan de vervulling in de Verenigde Staten reeds lang noodig zou zijn geweest.

De starheid op beide fronten, dat van de ondernemers en de arbeiders, tracht de administratie nu met een buitengewoon groote elasticiteit te overwinnen. Zij demonstreert weliswaar haar algemeene richting, die tot een herverdeeling der opbrengsten moet leiden, maar zij zegt niets bepaalds over de afzonderlijke étappes en de middelen, waarmee zij deze étappes denkt te bereiken.

¹⁾ Het Committee of Utility Executives of the Private Utilities of the U.S.A. heeft daarvan onlangs het bewijs geleverd.

Misschien, zelfs waarschijnlijk, zal eens weer een tijd komen, waarin de speelruimte van het particulier initiatief sterker en duidelijker ten opzichte van de tendenzen tot economische en sociale stelselmatige ordening begrensd zal zijn. Thans is deze begrenzing niet aanwezig en op grond van de tegenwoordige politieke en economische krachtsverhoudingen misschien ook niet mogelijk. Daardoor is een situatie ontstaan, waarin het particulier initiatief niet de mate van veiligheid, niet de congruente verhouding van kans en risico kan worden gewaarborgd, die het noodig heeft, om nieuwe investeringen op groote schaal ter hand te nemen en de leiding der conjunctuur tot zich te trekken op het oogenblik, waarop de Staat de bereidvaardigheid toont, in de openbare investeringen een contractie aan te brengen. Om een werkelijk afdoende verschuiving van staats- naar particulier initiatief te laten plaats hebben, zouden andere en verder strekkende bevelingen en prikkels noodig zijn dan de onlangs door de federale reservebanken aangekondigde vergemakkelijking in de discontingering van wissels van het particuliere bedrijfsleven.

Kringloop van loonen en prijzen.

Groote investeringen op het gebied van de particuliere industrie zouden echter op het oogenblik niet alleen *mogelijk* zijn omdat aanzienlijke investeringsreserves in zeer vele industrieën aanwezig zijn. Zij zouden ook *noodig* zijn om de kostenrelaties vrij te maken van de verstarring, waarin zij thans dreigen vast te raken. Roosevelt's conceptie, die het uitgangspunt van de New Deal vormde, wortelde, gelijk bekend, in de opvatting, dat voor een tamelijk lang tijdperk een toestand van over-investeering en overcapaciteit bij de productiemiddelen bestond, die bij gebrek aan voldoende koopkracht bij de consumenten de groote economische depressie had ontketend¹⁾.

De politiek van den President was er derhalve op gericht, de koopkracht van de consumenten zoodanig te versterken, dat zij om zoo te zeggen in het te groote productie-apparaat kon groeien. Zelfs indien deze conceptie in het jaar 1933 juist zou zijn geweest, is zij toch na vier jaren actieve conjunctuurpolitiek, die voornamelijk op versterking van de koopkracht der massa was gericht, onjuist geworden. Thans zijn de productie-installaties bijna in geen enkele industrie meer te groot. Waar vernieuwingen plaats vonden, dienen zij — afgezien van een aantal z.g. nieuwe industrieën — voornamelijk slechts ter modernisering van verouderde installaties, niet tot sterke vergroting der capaciteit.

Het gevolg van den toestand, dat in de meeste industrieën de grenzen der capaciteit het laatste jaar ten deele bereikt, ten deele bijna bereikt waren, moest echter dit zijn, dat in de tegenwoordige conjunctuur de *prijsspanningen* een ongewenschte scherpte aannamen (waartoe ook de invloed van de Engelsche wapenwedstrijd bijdroeg). Wanneer de bedrijven niet ten volle gebruikt zijn, zullen zij er naar streven, hun afzet te vergrooten en er van af te zien, prijsverhoogingen in te voeren, die het bereiken van dit doel niet anders dan zouden bemoeilijken. Bereikt echter de afzet ongeveer de maximum-grens, dan zal de tendens tot prijsverhoogingen toenemen, te meer omdat dan de mogelijkheid, door kostenvermindering de opbrengsten te verhooogen, feitelijk is uitgeput.

De prijsverhoogingen, die het gevolg van een dergelijke situatie zijn, maken het levensonderhoud van de massa duurder. Daaruit vloeien eischen tot loonsverhoging voort, die weer de kostprijzen der ondernemingen doen stijgen, zonder dat wegens het ruime gebruik van de productiecapaciteit de mogelijkheid bestaat, deze kostenverhogingen uit de loon-

¹⁾ Deze conceptie vormde ook het uitgangspunt voor de op zichzelf moeilijk begrijpelijke wet op de heffing van onverdeelde winsten, die de uitbreiding der bedrijven door eigen financiering moest bemoeilijken en de winsten zoo veel mogelijk aan het consumptiegebied ten goede laten komen.

sfeer door kostenvermindering met behulp van ver-grooten omzet te compenseeren. Prijsverhoogingen en loonsverhogingen komen daarmede in het proces van wederkeeringe opdrijving, dat thans ook de inflatorische geldvermeerdering in de Amerikaansche prijsstructuur virulent maakt, nadat zij in de jaren van de nog niet geschiede volledige benutting van de capaciteit tamelijk latent was gebleven. Karakteristiek voor dezen kringloop der spanningen is het feit, dat de Amerikaansche automobielfabrieken voor het eerst weder de prijzen van hun wagens hebben verhoogd en dat zelfs Henry Ford zijn principe van voortgezette prijsvermindering ontrouw moest worden.

Dat is de situatie, waarin de Amerikaansche economie verkeert. Zij zou verzacht kunnen worden, wanneer de Amerikaansche industrie er in ruime mate toe zou overgaan, haar capaciteit uit te breiden om daarmede de prijsspanningen van de zijde van het grooter aanbod uit te overbruggen. In „normale conjunctuurperioden” zou dat reeds lang zijn gebeurd, thans blijft het achterwege, omdat de bedreiging van onbepaalde, noch in haar aard, noch in haar omvang te voorspellen interventie van staatswege de calculatie van nieuwe investeringen buitengewoon bemoeilijkt, zoo niet onmogelijk maakt. Volgens recente berichten hebben de *meeste Amerikaansche industrieën* zelfs de *matige uitbreidingsprogramma's*, die zij in den loop van den zomer hadden geprojecteerd, *nog verder beperkt*, omdat de terugslag ter beurze niet alleen de financieringsmogelijkheden, maar ook de commercieele vooruitzichten in een te onzeker licht hebben geplaatst. Maar de terugslag ter beurze staat niet op zichzelf, doch is de resultante van een situatie, waarin de staatsinvesteering haar einde nadert, terwijl de particuliere investeering om de hierboven beschreven redenen geen grotere ruimte durft te nemen.

DR. FELIX PINNER.

AANTEKENINGEN.

Kan de wereldwelvaart gehandhaafd worden?

Is de huidige inzinking op bepaalde gebieden van het economisch leven van voorbijgaanden aard, of schuilt er iets ernstigers achter den toestand van onzekerheid der laatste weken?

Dat zich in de Vereenigde Staten een zekere teruggang zal voordoen is niet onwaarschijnlijk, en zelfs niet ongewoon, wanneer men de ontwikkeling van de conjunctuur na den oorlog eens nagaat. De Vereenigde Staten immers geven een duidelijk beeld van de cyclische beweging met een periode van 3 à 4 jaar, die haar toppen had in 1920, 1923, eind 1926 en 1929.

Wanneer nu het herstel in 1933 als een dergelijk verschijnsel beschouwd mag worden, dan is het in overeenstemming met de ervaring, dat een nieuwe top begin 1937 gepasseerd werd (pl.m. 3½ jaar later).

Het is nu de vraag, of de crisis op de effecten- en goederenbeurzen van de laatste weken, die een gevoel van onzekerheid en nervositeit demonstreert, dat zeker niet alleen toe te schrijven is aan de crisis in de internationale politiek, doch ook aan een stagnatie en teruggang in bepaalde takken van het economisch leven, het begin zal zijn van een depressie van het „onschuldige” soort (zooals die van 1924 en 1927), dan wel van een „major depression”.

In een Supplement van Svenska Handelsbanken's Index van October 1937¹⁾ gaat Prof. B. Ohlin deze vraag na en noemt hij een aantal factoren, die op de ontwikkeling der huidige situatie van invloed kunnen zijn.

De productie heeft zich tot nu toe nog vrij goed kunnen handhaven, en voor een voortgezette welvaart van eenige jaren zijn nog voldoende voorwaarden aanwezig. Toch zal een teruggang gedurende de komende winter moeilijk te vermijden zijn; of deze evenwel

¹⁾ Can World Prosperity be maintained?

zal ontaarden in een ernstige depressie, staat geenszins vast.

Veel zal afhangen van de ontwikkeling in Frankrijk en de Vereenigde Staten, waar nog niet een toestand van werkelijke welvaart werd bereikt. Want het is waarschijnlijk gemakkelijker het economisch leven een stijgende curve te doen volgen (na een periode van aarzeling of lichten teruggang), in een land, dat nog geen langdurigen boom gekend heeft, dan in die landen, waar dit wel het geval is (zooals bijv. Engeland en de Scandinavische landen).

Wanneer men er in zou kunnen slagen, een hernieuwde opgaande beweging van productie en handel in de Vereenigde Staten en Frankrijk eenigen tijd gedurende 1938 tot stand te brengen, dan zou dit voor de komende jaren een grooten steun aan de conjunctuur ook in andere landen geven.

Deze sleutelpositie van de Vereenigde Staten en Frankrijk in de momenteele wereldconjunctuur, brengt voor deze landen een groote verantwoordelijkheid met zich. Daarom is het van belang na te gaan wat de voornaamste economische problemen zijn, waarmede beide landen te worstelen hebben, en in welke richting mogelijkheden voor een oplossing van een stabiele ontwikkeling gelegen zijn.

Frankrijk.

Hier is de ontwikkeling in de laatste 3 jaar niet bijzonder gunstig geweest. Veel te laat vond hier een devaluatie-proces in 2 étappes plaats, dat toch nog niet het gewenschte evenwicht bracht. Het nationale inkomen was door de deflatie-politiek te zeer aangetast om voorshands voldoende belastingen op te kunnen brengen. Het begrotingstekort bleef zoo bestaan.

De concurrentie-kraft van de Fransche industrie was sterk verminderd door de voortdurende loonsverhoogingen en sociale maatregelen. Deze factoren waren oorzaak, dat het vertrouwen uitbleef en het naar het buitenland gevluchte kapitaal niet terugkeerde. Ook de handelsbalans werd steeds ongunstiger.

Dit alles maakte een derde devaluatie noodig in het begin van den herfst van dit jaar.

De concurrentie-kraft van de industrie is daardoor zeker hersteld, tenzij de kosten weer belangrijk stijgen. Het vertrouwen heeft zich tot op heden echter nog niet hersteld.

Het budgetvraagstuk is van groot belang. Ook het door Prof. Ohlin geschatte nationale inkomen over 1938 zou nog niet voldoende zijn om de hoge lasten van den dienst der publieke schulden en overige uitgaven te dragen. Om hierin verbetering te brengen zou een zeer sterke productie-uitbreiding noodig zijn. Voorwaarde hiervoor zijn: gelijkblijvende productie-kosten. De stijging van de kosten van levensonderhoud heeft evenwel de tot stand gekomen loonsverhoogingen van den laatsten tijd vrijwel gecompenseerd, zoodat in het belang van den socialen vrede een nieuwe verhoging onvermijdelijk schijnt.

Een belangrijke verlenging van de arbeidsweek zal noodig zijn, ook al omdat er in vele industrieën gebrek aan geschoolde arbeiders is.

Zoo men geen officieele invoering eener 45-urige werkweek wil, zou zulks ook te bereiken zijn met een gemakkelijke regeling der over-uren. Voorts zou de efficiency van de productie moeten worden opgevoerd door het invoeren van nieuwe machines.

Aan de samenwerking tusschen werkgevers en werknemers ontbreekt in Frankrijk echter nogal wat. Ook heerschen er vele foutieve opvattingen over deze materie in Frankrijk. Zoo kan men bijv. geen hooger levensstandaard krijgen door een kortere werkweek zonder gelijktijdige verhoging der productie per uur.

De winsten over 1934 en 1935 waren niet van dien aard, dat men ten koste daarvan een belangrijke loonsverhoging zou kunnen doorvoeren.

Vermindering van vaste kosten zou slechts bereikt kunnen worden door opvoeren van den omvang der productie, via over-uren en toegenomen efficiency.

Het groote probleem is, dat de koopkracht moet worden opgevoerd. Dit is niet, zooals velen in Frankrijk meenen, te bereiken door loonsverhoging. Er moet een stijging van vraag en koopkracht gecreëerd worden, *niet* begeleid door hogere kosten. Bijv. door publieke werken, die zoodanig gefinancierd worden, dat de particuliere industrie haar eigen leeningen en investeringen niet vermindert.

De openbare meening in Frankrijk is er echter van overtuigd, dat de Staat het leenen moet staken, zoodat de uitvoering van bovengenoemde werken zal moeten wachten, tot het herstel goed op gang is.

Ook aan het Fransche belastingsysteem schijnt nogal wat te haperen. Ondanks de verhoogingen van Minister Bonnet vielen de inkomsten tegen, terwijl toch het prijsniveau belangrijk gestegen was.

Voorts zou het aanbeveling verdienen de contingenteringen, die een element van de voorheen gevolgde deflatie-politiek uitmaken, op te heffen. Frankrijk zou dan, wat zijn export betreft, een betere behandeling door het buitenland kunnen verwachten. Tevens zou de stijging van de kosten van levensonderhoud geremd worden en daarmee een belangrijke loonsstijging gemakkelijker te voorkomen zijn.

Zou Frankrijk niet geneigd zijn of er niet in slagen de boven ontwikkelde politiek te voeren, dan zou een hernieuwde depreciatie van het ruilmiddel noodig zijn.

De gevolgen hiervan voor de wereldgeldmarkten die zich in den laatsten tijd weer in een, zij het betrekkelijke, stabiliteit mogen verheugen, zouden zeer ernstig kunnen zijn.

De Vereenigde Staten.

Er is alle aanleiding toe, om hier van een radicale verstoring van het economisch leven te spreken. Men denke aan de beurzen en goederenmarkten, den handel en de industriele en bouwbedrijvigheid.

Wijst dit alles evenwel op de komst van een „major depression“?

Tegen deze opvatting pleiten een aantal gunstige factoren, zooals de nog steeds aanwezige groote vraag naar nieuwe en reparatie van oude gebouwen, naar spoorweg-installaties en een uitbreiding van de capaciteit der public utilities. Van over-investeering is voorts in vrijwel geen enkelen belangrijken bedrijfstak sprake, terwijl de credietsituatie nog betrekkelijk gunstig is.

Wat verklaart evenwel de stagnatie in het herstel-proces en de blijkbare komst van een teruggang van een of andere soort?

Volgens Prof. Ohlin beteekent de vraag naar duurzame goederen, d.w.z. de werkelijke investering, de sleutel-positie met betrekking tot de conjunctuur.

Hij toont op grond van eenige theoretische beschouwingen aan, dat het hier vooral gaat om de duurzame productiemiddelen, waarvan de vraag wordt beheerscht door de winstverwachtingen. Eenige percenten meer of minder oefenen in dezen een belangrijken invloed uit. Veel minder zal de invloed hiervan zijn op de vraag der consumenten.

Hoe is het nu met deze winst-verwachtingen gesteld in de Vereenigde Staten in de verschillende bedrijfstakken?

De bouwbedrijvigheid.

Hierin is een onmiskenbare daling te constateeren. Het is een bekend feit, dat men nu eenmaal geen nieuwe huizen gaat bouwen, wanneer de huren, die berekend zijn op het dekken van rente en afschrijving, te hoog zijn voor de draagkracht van het publiek.

Voorheen waren het vaak de hooge rentevoet of andere crediet-belemmeringen, die nieuwe investeringen bemoeilijkten. Ook de hooge prijzen van bepaalde kapitaalgoederen waren in zekeren zin oorzaak.

Thans is het crediet in de Vereenigde Staten vrij overvloedig; de „bottle neck“ is nu voornamelijk het aanbod van bepaalde materialen en geschoolden arbeid van bepaalde typen.

De hoge bouwkosten worden vooral veroorzaakt door: 1. de hoge materiaalprijzen (ontstaan door den herbewapeningsboom in Europa en door verhoogde loonen in de bouwmaterialen-fabriceerende industrieën); 2. het streven naar te hoge winsten per eenheid product; 3. (vooral) de stijgende loonen op de bouwvak-arbeidsmarkt (verkregen, doordat de geschoolde bouwvakarbeiders schaarsch zijn tengevolge van de langdurige depressie).

De huren stegen niet overeenkomstig deze bouwkosten. Naast de hoge bouwkosten zelf, hield ook de onzekerheid aangaande hun ontwikkeling, door het risico van arbeidsconflicten ontstaan, velen van het bouwen af.

De spoorwegen.

Hoogere loonen, belastingen en materiaaloonkosten hebben vooral gedurende het laatste kwartaal de netto-winsten sterk aangetast. Hierin zal slechts verbetering te brengen zijn door tariefsverhoging gepaard gaande met vervoerstoening tengevolge van een algemeen economisch herstel.

De daling van de spoorwegwinsten en materiaal-aankopen is een van de belangrijkste factoren, die den teruggang van de laatste paar maanden verklaren.

De goederenmarkten.

In het begin van dit jaar was hier sprake van een zekere overspeculatie, vnl. tengevolge van de herbewapening, die verwachtingen wekte omtrent schaarschte van bepaalde goederen en aldus tot het opstapelen van groote voorraden leidde.

Deze gang van zaken kwam op een voor Amerika zeer ongunstig moment; het herstel was daar nogal kwetsbaar.

Niet alleen stegen de prijzen tot een onrustbarende hoogte, waardoor belegging minder voordelig werd, maar ook de overspeculatie, die volgde, leidde tot een terugslag.

Het breken van een speculatieve golf brengt, zoals bekend, een sterke prijsdaling met zich, die eerder de voorraden doet verminderen dan tot nieuwe aankopen leidt.

De gewone teruggang van de in 1936 vrij hoog opgevoerde productie der textiel- en schoenenindustrie, versterkte de onzekerheid.

De monetaire politiek.

De verscherpte terugslag in dit voorjaar, de verhoging van de reservepercentages op een moment, dat een opleving meer crediet vroeg en kreeg, deed vele member banks staatsobligaties verkoopen. De koersdaling veroorzaakte een algemeene stijging van het rente-niveau op langen termijn met meer dan een $\frac{1}{2}$ pCt.

De houding van de financieele wereld t.o.v. de Capital gains tax en de regeling van de kapitaalmarkt door de S.E.C., is moeilijk te beoordeelen. Teekenend is evenwel de vermindering van de uitgifte van nieuwe obligaties en aandelen.

Het risico van een ernstige depressie.

Bovenstaande factoren, alsook eenige gunstige (o.a. toegenomen koopkracht der landbouwers, die evenwel voor 1938 al weer lager geschat wordt¹⁾), doen een zekeren teruggang in den komenden winter verwachten. Dit kan de „adem-pauze” zijn, die Amerika elke 3 à 4 jaar ervaart.

Velen wijzen de mogelijkheid van een lange en ernstige depressie af, op grond van het goedkope en overvloedige crediet²⁾, alsmede het ontbreken van overinvesteering, gedachtig aan 1929.

¹⁾ De Telegraaf van 2 Nov. 1937.

²⁾ Op dezen kant wordt ook gewezen in het weekbericht van 27 Oct. jl. van het „Institut für Konjunkturforschung” te Berlijn. De conclusie van dit Instituut is: „Mit dem all soll selbstverständlich nicht gesagt sein, dass die Baisse keine Störung des Konjunkturablaufs darstellt. Aber die Gefahr, dass die Wirtschaft obwohl sie „an sich” durchaus noch eines weiteren Aufschwungs fähig wäre, durch den Kurszusammenbruch in eine Krise gedrängt werden könnte, ist kaum gross.”

Onzekerheid aangaande de overheidsmaatregelen t.a.v. de beurs heeft reeds tot belangrijke reacties geleid. Een toepassing van meer soepele marge-voorschriften (vooral bij dalende markt, waarbij de kans op nog grotere daling geringer wordt), zou zeer gewenscht en ook rationeel zijn.

Wallstreet kan men als den primairen factor beschouwen, die thans een zekere „wait and see”-houding in de Vereenigde Staten schept. Daarnaast komt als secundaire factor de vrees voor verdere overheidsbemoeiing met het economisch leven (bijv. de „wage and hours legislation”¹⁾).

Merkwaardig is, dat vrijwel alle financieele kringen thans een begrotingsevenwicht verlangen, terwijl toch het leenen van de Regeering in de afgelopen periode de stijging der koopkracht van het Amerikaansche publiek sterk gestimuleerd en daardoor het herstel van de laatste vijf jaar zeer versneld heeft, ondanks de vrees van velen, die deze politiek als ongezond beschouwden.

Er is evenwel geen enkele reden voor om het budget elke 12 maanden in evenwicht te brengen. De ontvangsten zijn laag en de uitgaven hoog in een depressie, zoodat een evenwichtsperiode zoowel goede als slechte tijden zou moeten omvatten. Een evenwicht zou dus in een tijdperk van werkelijke welvaart tot stand gebracht moeten worden. Kan men hiervan in de Vereenigde Staten thans evenwel spreken?

Het deficit is bovendien reeds belangrijk verminderd en is in het geheel niet onrustbarend.

Men zou zich kunnen afvragen, of de overheid niet te weinig leent en daardoor de ontwikkeling van het economisch leven in het komende jaar ongunstig beïnvloed zal worden.

De publieke leeningen zijn van \$ 200 millioen per maand tot vrijwel niets teruggelopen; voegt men daarbij de verminderde uitgaven van spoorwegen en bouwnijverheid, dan zijn de teruggangstendenzen van den laatsten tijd zeer begrijpelijk.

Men gelooft, dat de arbeidsmarkt ook nog voor de noodige onzekerheid kan zorgen. De vakverenigingen verzamelen krachten voor nieuwe acties in het komende voorjaar, waarbij ongetwijfeld ook hogere loonen ter sprake zullen komen met een beroep op de publieke opinie voor het stimuleeren der productie door vergroote koopkracht.

Dat dergelijke pogingen in het begin van 1938 wel héél ongewenscht zijn, behoeft geen betoog, wanneer men nagaat, dat de toch al lage winstverwachtingen door een hernieuwde ongunstige beïnvloeding de investeringen totaal zouden doen stagneeren.

Ondanks groote werkloosheid is er in Amerika vrijwel geen surplus aan geschoolde arbeidskrachten. De resteerende werkloosheid wordt dus allerminst geholpen met een werktijdsverkorting. Integendeel, er zal een grotere werkgelegenheid voor de ongeschoolden ontstaan, wanneer de geschoolde arbeid op een of andere wijze zou kunnen worden opgevoerd.

Ook de agrarische toestand is een bron van onzekerheid. Slechts maatregelen t.a.v. overproductie, zooals reeds door de Secretary of Agriculture werden voorgesteld, zullen het risico van prijsdaling der belangrijke landbouwproducten kunnen beperken.

De kansen op een belangrijken teruggang zijn dus groot. Toch zijn er verschillende omstandigheden, die een veel gezonder beeld te zien geven dan in 1929. Van groote beteekenis zal zijn, welke economische politiek er gevolgd wordt.

Slaagt men erin, de herstelbeweging in 1938 weer op gang te brengen, dan zijn de vooruitzichten voor de komende 5 jaar gunstig, wanneer men eenige veranderingen van latere orde zou aanbrengen.

Wanneer de Vereenigde Staten en Frankrijk zich van de in deze uiteenzetting geschetste taak naar

¹⁾ Zie hierover ook de artikelen van Dr. Pinner in dit en in het vorige nummer.

behooren kwijten, dan zijn de vooruitzichten van de ontwikkeling der wereldwelvaart in de komende jaren gunstig.

Bij dit alles aannemende natuurlijk, dat er zich geen nieuwe groote oorlog voordoet.

Eenige wenschen op internationaal economisch gebied blijven er vanzelfsprekend nog wel; men denke slechts aan de handelsbelemmeringen (vooral Engeland zou hierbij een groote rol kunnen spelen) en aan het autarkisch streven van sommige landen, doch deze schijnen niet van zoo primair belang. Gl.

Openbare werken en conjunctuurbeweging.

Het vraagstuk, of en in hoeverre het mogelijk is door een doelbewuste hanteering van de overheidsuitgaven een reguleerenden invloed op den loop der conjunctuur uit te oefenen, staat vooral de laatste jaren in het centrum der belangstelling en behoort tot de theoretisch en practisch meest omstreden problemen van de economische politiek. De in den loop van de komende week verschijnende 23e publicatie van het Nederlandsch Economisch Instituut, t.w. Openbare werken en conjunctuurbeweging door Dr. Ir. A. Baars, is aan dit onderwerp gewijd.

Deze studie houdt zich bezig met een onderzoek, aan de hand van verschillende feitelijke gegevens, naar de mogelijkheid van een conjunctuurpolitiek der Overheid, zoowel met behulp van de uitgaven voor kapitaaldoeleinden als door andere middelen, zoodat door deze politiek de conjunctuurschommelingen in het bedrijfsleven worden verzacht.

Hoofdstuk I begint met een uiteenzetting van de wijze, waarop het statistische materiaal uit de gemeenterekeningen van 's-Gravenhage is verzameld. Alle kapitaaluitgaven dezer Gemeente zijn gedurende de periode 1924—1935 gerubriceerd. In twijfelachtige gevallen, die meestal betrekking hebben op den aankoop van gronden, moest een keuze worden gedaan ten aanzien van de rubriek, waaronder de uitgave werd opgenomen. Het schoolbouwfonds, waaruit de bouwkosten van lagere en voorbereidende scholen tot 1928 werden betaald, en dat niet op de gemeenterekeningen voorkomt, werd eveneens in de samenstelling der kapitaaluitgaven opgenomen. Eveneens werden de buitengewone inkomsten en de opbrengst der leeningen getabelleerd. Door vergelijking met het nadeelige saldo der kapitaalrekening aan het begin en het eind van ieder jaar was hierbij een controle op de vervaardigde tabellen mogelijk, daar het totaal der inkomsten plus de verandering in het nadeelige saldo gedurende het jaar, gelijk moest zijn aan het totaal der kapitaaluitgaven. Dit hoofdstuk eindigt met een zestal tabellen, waarin de aldus berekende gegevens zijn opgenomen.

In hoofdstuk II zijn de verschillende soorten uitgaven tot indexcijfers omgerekend. Deze cijfers zijn samengesteld voor alle uitgaven, voor diezelfde uitgaven zonder die voor grondaankoop, voor de kapitaalverstrekking aan de gemeentebedrijven en voor den stratenaanleg. Behalve de uitgaven voor den aankoop van grond blijken alle andere een gelijksoortige beweging te toonen, en wel parallel aan de algemeene conjunctuurbeweging, echter met een vertraging van enkele jaren ten opzichte van die conjunctuur. De leeningen geven niet hetzelfde beeld te zien, daar het nadeelige saldo der kapitaalrekening van jaar tot jaar varieert. Het bedrag der nieuwe leeningen is in de crisisjaren na 1932 sterk gedaald.

Deze indexcijfers worden in hoofdstuk III grafisch door vloeiende lijnen voorgesteld, die volgens de methode der kleinste vierkanten zijn berekend, om de toevallige afwijkingen van jaar op jaar te elimineeren en de trendbeweging te bepalen. In grafiek 1 is een tweedegraadskromme geteekend voor het totaal der gemeentelijke uitgaven, terwijl in grafiek 2 een meer bevredigende benadering is gevonden door een stelsel

van twee rechte lijnen. De eerste lijn geldt voor de periode 1924—1932, de tweede voor de jaren 1932—1934. In deze grafiek is dezelfde benadering ook geteekend voor andere indexcijfers, die in hoofdstuk II werden afgeleid.

Voordat tot het trekken van conclusies wordt overgegaan is in hoofdstuk IV het resultaat van de cijfers van de gemeente 's-Gravenhage met ander materiaal vergeleken. In de eerste plaats met de kapitaaluitgaven van de Nederlandsche gemeenten met meer dan 100.000 inwoners en met die van alle Nederlandsche gemeenten tezamen. Ook daar blijkt eenzelfde soort beweging dier uitgaven te bestaan, waarbij echter het maximum in 1931 ligt, terwijl in 's-Gravenhage in 1932 het maximum werd gevonden. Voorts zijn ook de uitgaven der provincies voor dezelfde doeleinden nagegaan, die eveneens dezelfde beweging vertoonen, en de uitgaven van het Ministerie van Waterstaat en van het Wegenfonds, waarvan het resultaat anders is, echter door duidelijk aanwijsbare oorzaken. Voor Nederland blijkt, dat verreweg het grootste deel der kapitaaluitgaven door de Overheid voor rekening der gemeenten komen. Als vergelijkend materiaal worden dan een aantal gegevens voor de Vereenigde Staten en voor Nederlandsch-Indië vermeld, waaruit ook de sterke beïnvloeding door de conjunctuurbeweging blijkt.

Tenslotte worden de in hoofdstuk II berekende indexcijfers in hoofdstuk V herleid teneinde de groote prijsdaling na 1930 uit te schakelen. Van de herleide indexcijfers is een nieuwe benaderde kromme geteekend, ter eliminatie van toevallige schommelingen, ditmaal een vierdegradskromme, die in grafiek 4 is opgenomen, terwijl een betere benadering werd gevonden met behulp van twee tweedegraadskrommen, die in grafiek 5 zijn weergegeven. Thans is het zeer duidelijk, dat 1932 nog een jaar met grooten omvang der overheidswerken is geweest en dat de belangrijke inzinking hierbij van 1933 dateert.

Na de analyse der verschillende gegevens wordt in hoofdstuk VI en VII het vraagstuk van de beïnvloeding der conjunctuurbeweging door de overheidsuitgaven diepgaander behandeld. Er wordt een overzicht gegeven van de gangbare meeningen over dit onderwerp, en deze worden becritiseerd. Tevens wordt aangehouden, dat er weinig concrete, welomschreven voorstellen zijn gedaan. Het cijfermateriaal schijnt aan te toonen, dat men geen al te hoge verwachtingen mag koesteren van de resultaten van een dergelijke overheidspolitiek, hetgeen met behulp van de gegevens omtrent de werkloosheid in de bouwvakken in Nederland (grafiek 6) nader wordt toegelicht. Er blijkt wel een zeer diepgaande indirecte invloed van de overheidsuitgaven voor groote werken te bestaan, die evenwel niet terstond uit de cijfers kan worden berekend, maar de directe uitwerking van deze werken is minder groot dan blijkbaar algemeen wordt aangenomen. Schijnbaar wordt de omvang der werkloosheid door vermeerdering of vermindering van deze overheidswerken nagenoeg niet beïnvloed.

Van de technische zijde gezien, staat men voor groote moeilijkheden, omdat het in een periode van bloei uiterst moeilijk is verschillende werken, vooral wanneer het om uitbreiding van overheidsbedrijven gaat, niet ten uitvoer te brengen. Ook moeten de gemeenten straten voor rekening van derden aanleggen, wanneer zulks door de eigenaars van den grond wordt verlangd, en dit brengt noodzakelijk belangrijke uitgaven met zich mede. Men zou in een crisis vooruit kunnen werken, maar mist dan den leidraad der voelbare behoeften, daar men moet bouwen hetgeen eerst in een verdere toekomst noodig zal zijn. Het financieele schema stelt als eerste voorwaarde, dat de overheidswerken in een bloeiperiode tot een minimum worden gereduceerd en zooveel mogelijk de uitstaande schulden worden gedelgd, maar technisch kan dat niet zonder ernstige voorbereiding, en zonder dat men weet, wat op den langen duur de trend van

de overheidsuitgaven op dit gebied behoort te zijn.

Het laatste gedeelte der studie houdt zich met de berekening van die trend bezig.

In hoofdstuk VIII worden de voorwaarden afgeleid voor een continu evenwicht in een maatschappij met groeiende bevolking en stijgende productiviteit, nadat deze voorwaarden eerst voor een samenleving met constante bevolking en constante productiviteit zijn afgeleid. De eerste voorwaarde houdt in, dat de welvaart een zekere stijging moet vertoonen, de tweede evenwichtsvoorwaarde verlangt een bepaalde stijging der investeringen boven het niveau, dat in een maatschappij met onveranderde productiviteit bestaat.

In deze voorwaardenvergelijkingen worden thans de cijfers ingevuld, die uit het statistische materiaal bekend zijn of met behulp daarvan geschat kunnen worden. Het gaat om den groei der productiviteit in Nederland, die door het Centraal Bureau voor de Statistiek is onderzocht, de amortisatie en verbetering, bereikt door het bij amortisatie vervangen van oudere machines door modernere, een zuiver bedrijfstechnisch gegeven, en voorts om de verhouding tot uitbetaald loon, productie en geïnvesteerd kapitaal in het Nederlandsche bedrijfsleven. Nadat deze gegevens in de vergelijkingen zijn ingevuld, wordt een oplossing gevonden, die aangeeft, wat de welvaartsstijging en de investeringen in Nederland hadden moeten bedragen, indien er in 1926 evenwicht zou hebben bestaan tusschen productie en verbruik en wanneer dit evenwicht in latere jaren gehandhaafd had moeten worden. Gedurende dezelfde jaren is deze berekening ook uitgevoerd voor de Vereenigde Staten aan de hand van de gegevens uit het Statistical Abstract of the United States en daaruit afgeleide gegevens. Er wordt vastgesteld, dat vooral de investeringen de bedragen, die uit de evenwichtsvoorwaarden volgen, in beide landen zeer belangrijk overtreffen.

Na deze berekeningen wordt het mogelijk terug te komen op de overheidsmaatregelen ter stabilisatie van de conjunctuur, waaraan het slothoofdstuk is gewijd. Allereerst volgt uit de vergelijkingen de noodzakelijkheid van een nagenoeg constant prijsniveau. Verschillende voorstellen hiervoor worden behandeld, o.a. de denkbeelden van Prof. Goudriaan omtrent een grondstoffenv valuta, waarop iets dieper wordt ingegaan, in verband met de mogelijkheid de activiteit der valuta-egaliseringsfondsen ook tot grondstoffen uit te breiden. Verder wordt de noodzakelijkheid van een controle en een belasting op investeringen verdedigd. De opbrengst van die belasting ware te gebruiken ter bekostiging van overheidswerken in een bloeiperiode, welke werken het productievermogen der samenleving zoo weinig mogelijk dienen te vergrooten. Op deze wijze is de eerste voorwaarde te verwezenlijken, dat in een bloeiperiode de overheidschulden in ieder geval niet toenemen, en zoo mogelijk krachtig worden verminderd. Ontwikkelt zich

een crisis, dan kan de Overheid op zeer groote schaal leenen voor diverse werken.

In verband met de technische moeilijkheden, verbonden aan deze manipulatie met overheidswerken, is een ernstige en langdurige voorbereiding noodig, die in handen gelegd moet worden van een centraal en nieuw te scheppen regeeringsorgaan. Echter zal een conjunctuurpolitiek uitsluitend bij de uitvoering van overheidswerken nooit succes kunnen opleveren, indien de Overheid niet tevens tracht de algemeene oorzaken der conjunctuurschommelingen te bestrijden. De kracht van deze in het particuliere bedrijfsleven wortelende conjunctuurbeweging is zoo groot, dat de uitwerking ervan slechts weinig kan worden verzacht door een conjunctuurpolitiek, die zich beperkt tot manoeuvreering met de publieke werken.

De 23ste publicatie van het Nederlandsch Economisch Instituut.

In den loop van deze week zal de 23ste publicatie van het Nederlandsch Economisch Instituut verschijnen, t.w.: Openbare werken en conjunctuurbeweging door Dr. Ir. A. Baars. Deze studie wordt in den handel gebracht voor f 2.—. Voor donateurs en leden van het Nederlandsch Economisch Instituut geldt de verminderde prijs van f 1.50.

Donateurs en leden kunnen zowel bij het Secretariaat van het N.E.I., Pieter de Hoochweg 122, Rotterdam-West (Giro No. 158477) als bij den boekhandel en de uitgevers bestellen. Anderen *uitsluitend* bij den boekhandel en de uitgevers (De Erven F. Bohn, Haarlem).

Vergadering Nederlandsch Economisch Instituut.

Donateurs en leden worden opgeroepen tot bijwoning van de vergadering van stichters, beschermers en curatoren op Vrijdag, 5 November 1937, te 16.30 in het gebouw van de Nederlandsche Handels-Hoogeschool, Pieter de Hoochweg 122, Rotterdam.

STATISTIEKEN.

OPEN MARKT.

	1937				1936	1935	1914
	30 Oct.	25/30 Oct.	18/23 Oct.	11/16 Oct.	26/31 Oct.	21/26 Oct.	20/24 Juli
<i>Amsterdam</i>							
Partic. disc.	1/4	1/4	1/4	1/4	1 1/4-1 1/2	3 1/2-5 1/8	3 1/8-3 1/16
Protong.	1/2	1/2	1/2	1/2	2-1 1/4	2 3/4-3 3/4	2 1/4-3 1/4
<i>Londen</i>							
Daggeld.	1 1/2-1	1 1/2-1	1 1/2-1	1 1/2-1	1 1/2-1	1 1/2-1	1 3/4-2
Partic. disc.	17/32-9/16	17/32-9/16	17/32-9/16	17/32-9/16	9/16-5/8	9/16-5/8	4 1/4-3 1/4
<i>Berlijn</i>							
Daggeld.	2 7/8-3 1/8	2 1/2-3 1/8	2 1/2-7/8	2 5/8-3	2 5/8-3 3/8	3-3/4	—
Maandgeld	2 3/4-7/8	2 3/4-7/8	2 1/4-7/8	2 1/4-7/8	2 5/8-7/8	3-1 1/8	—
Part. disc.	2 7/8	2 7/8	2 7/8	2 7/8	2 7/8-3	3-1 1/8	2 1/8-1 1/2
Warenw...	4-1 1/4	4-1 1/4	4-1 1/4	4-1 1/4	4-1 1/2	4-1 1/2	—
<i>New York</i>							
Daggeld 1)	1	1	1	1	1	1 1/4-3/4	1 3/4-2 1/2
Partic. disc.	1 1/2	1 1/2	1 1/2	1 1/2	1 1/4	5/16	—

1) Koers van 29 Oct. en daaraan voorafgaande weken t/m. Vrijdag.

AANVOER VAN GRANEN. (In tons van 1000 kg.)

Artikelen	Rotterdam			Amsterdam			Totaal	
	24-30 October 1937	Sedert 1 Jan. 1937	Overeenk. tijdvak 1936	24-30 October 1937	Sedert 1 Jan. 1937	Overeenk. tijdvak 1936	1937	1936
Tarwe	26.216	1.284.084	810.440	220	19.200	9.061	1.303.284	819.501
Rogge	1.821	235.662	218.532	—	3.375	1.976	239.037	220.508
Boekweit	—	12.281	20.605	—	—	350	12.281	20.856
Maïs	23.657	1.066.978	621.348	50	127.697	124.276	1.194.675	745.624
Gerst	18.009	313.289	270.103	700	12.464	19.675	325.753	289.778
Haver	458	122.911	80.161	—	3.180	1.675	126.091	81.836
Lijnzaad	5.600	169.133	225.264	600	183.170	147.581	352.303	372.845
Lijakoek	400	58.201	42.107	—	—	375	58.201	42.482
Tarwemeel	540	33.794	31.108	200	6.645	7.646	40.439	38.754
Andere meelsoorten	905	34.338	29.539	80	6.995	1.121	41.333	30.860

GROOTHANDELSPRIJZEN VAN BELANGRIJKE VOEDINGS- EN GENOT

Table containing commodity prices for GERST, MAIS, ROGGE, TARWE, BURMA RIJST, BOTER, KAAS, and EIENEN. Columns include product names, units, and prices for various periods from 1927 to 1936.

Table containing commodity prices for JUTE, KATOEN, AUSTRALISCHE WOL, JAPAN, ZIJDE, and RUBBER. Columns include product names, units, and prices for various periods from 1927 to 1936.

Table containing commodity prices for KOPER, LOOD, TIN, IJZER, GIETERIJ-IJZER, ZINK, and ZILVER. Columns include product names, units, and prices for various periods from 1927 to 1936.

MIDDELEN EN GRONDSTOFFEN. (Indexcijfers gebaseerd op 1927 t/m 1929 = 100).

1927 1928 1929 1930 1931 1932 1933 1934 1935 1936	GE-SLACHTE RUNDEREN (versch) per 100 kg Rotterdam		GE-SLACHTE VARKENS (versch) per 100 kg Rotterdam		DEENSCH BACON middeligew. No. 1 Londen per cwt.			BEVROREN ARG. RUND-VLEESCH Londen per 8 lbs.			CACAO G.F. Accra per 50 kg c.i.f. Nederland			KOFFIE Loco R'dam/A'dam per 1/2 kg.		SUIKER Witte krist.-suiker loco Rotterdam/A'msterdam per 100 kg.	THEE N.-Ind thee-veiling A'dam Gem. Java-een Sumatrathee per 1/2 kg.	Indexcijfer voedings-en genot.-middelen				
	f.	%	f.	%	f.	sh.	f.	sh.	f.	sh.	f.	sh.	cts.	%	f.				%	cts.	%	
	Herl.	Ned.	Ct.	Not.	Herl.	Ned.	Ct.	Not.	Herl.	Ned.	Ct.	Not.	Herl.	Ned.	Ct.	Not.	Robusta	Superior Santos	f.	%	cts.	%
1927	f.	%	f.	%	65,15	97,8	107,6	2,73	92,2	4/6	41,21	119,4	68/-	46,875	50,10	62,5	13,625	19,125	119,6	91,4	109,2	101,3
1928	93,-	98,2	77,50	90,8	66,80	100,3	110,5	3,03	102,4	5/-	34,64	100,4	57/3	40,75	101,1	63,48	107,3	15,85	99,1	75,25	99,3	
1929	96,40	101,8	83,125	109,2	67,81	101,8	112/2	3,12	105,4	5/2	27,70	80,2	45/10	50,75	103,4	59,90	101,2	13,-	81,3	69,25	91,4	
1930	108,-	114,0	72,90	85,5	57,19	85,9	94/7	2,97	100,3	4/11	21,04	61,0	34/11	32	65,2	38,10	64,4	9,60	60,0	60,75	80,2	
1931	88,-	92,9	48,-	56,3	35,72	53,6	63/6	2,44	82,4	4/4	13,84	40,1	24/7	25	50,9	27,10	45,8	8,-	50,0	42,50	56,1	
1932	61,-	64,4	37,50	44,0	25,46	38,2	58/7	1,70	57,4	3/11	11,77	34,1	27/1	24	48,9	30,04	50,8	6,325	39,6	28,25	37,3	
1933	52,-	54,9	49,50	58,0	30,74	46,2	74/7	1,54	52,0	3/9	9,30	26,9	22/7	21,10	43,0	22,83	38,6	5,325	34,5	32,75	43,2	
1934	61,50	64,9	46,65	54,7	32,94	49,5	88/1	1,42	48,0	3/9 1/2	8,15	23,6	21/10	16,80	34,2	18,40	31,1	4,075	25,5	40	34,9	
1935	48,125	50,8	51,625	60,5	32,-	48,1	88/5	1,19	40,2	3/9 1/2	8,15	23,6	22/6	14,10	28,7	15,21	25,7	3,85	24,1	34,50	32,5	
1936	53,425	56,4	48,60	57,0	36,37	54,6	93/6	1,48	50,0	3/9 1/2	12,05	34,9	30/4	27,8	16,875	27,8	4,025	25,2	40	45,5	39,2	
Jan. 1936	44,-	46,5	50,875	59,6	32,09	48,2	88/2	1,41	47,6	3/10 1/2	8,49	24,6	23/4	13	26,5	15	25,4	4,325	27,0	39,50	52,1	35,4
Febr.	43,775	46,2	48,25	56,6	33,85	50,8	93/-	1,27	42,9	3/5 1/4	8,62	25,0	23,8	13	26,5	15,50	26,2	4,125	25,8	38,50	50,8	
Maart	45,75	48,3	46,575	54,6	34,35	51,6	94/6	1,23	41,6	3/4 1/2	8,48	24,6	23/4	13	26,5	15,50	26,2	3,925	24,5	37,25	49,2	
April	48,50	51,2	45,375	53,2	33,85	50,8	93/-	1,30	43,9	3/7	8,67	25,1	23/10	13	26,5	15,50	26,2	3,975	24,9	36,50	48,2	
Mei	51,60	54,4	44,30	51,9	33,38	50,1	90/10	1,33	44,9	3/7 1/2	9,25	26,8	23/2	13	26,5	15,50	26,2	3,65	22,8	37	48,8	
Juni	54,15	57,2	46,25	54,2	34,13	51,3	92/-	1,51	51,0	4/- 3/4	10,42	30,2	28/1	13	26,5	15,50	26,2	3,85	24,1	36,50	48,2	
Juli	57,35	60,6	47,75	56,0	34,53	51,9	93/7	1,52	51,4	4/1 1/2	10,33	29,9	28/-	13,125	26,7	15,50	26,2	3,70	23,1	36,25	47,9	
Aug.	60,40	63,8	50,20	58,8	37,-	55,6	100/-	1,54	52,0	4/2	10,92	31,6	29/6	13	26,5	15,50	26,2	3,55	22,2	36,75	48,5	
Sept.	61,05	64,5	51,875	60,8	37,25	55,9	100/-	1,51	51,0	4/- 1/2	12,20	33,3	32/9	13	26,5	17,50	29,6	3,475	21,7	37,50	49,5	
Oct.	58,85	62,1	52,30	61,3	44,15	66,3	96/10	1,65	55,7	3/7 1/2	17,21	49,9	37/9	14,875	30,3	19,50	33,0	4,475	28,0	46,50	61,4	
Nov.	56,-	59,1	49,875	58,5	40,73	61,2	90/-	1,69	57,1	3/8 1/4	17,42	50,5	38/6	15,25	31,1	20,50	34,7	4,575	28,6	48,50	64,0	
Dec.	59,80	63,1	49,70	58,3	41,35	62,1	92/-	1,80	60,8	4/-	22,48	65,1	50/-	16,25	33,1	21,50	36,3	4,725	29,5	48	50,4	
Jan. 1937	64,60	68,2	52,75	61,8	41,22	61,9	92/-	1,81	61,1	4/- 1/2	24,50	71,0	54/8	16,75	34,1	22,125	37,4	5,575	34,9	50,50	66,7	52,0
Febr.	64,175	67,8	53,325	62,5	38,49	57,8	86/-	1,80	60,8	4/- 1/4	21,09	61,1	47/2	18,25	37,2	24	40,6	5,725	35,8	53,50	70,6	52,4
Maart	66,15	69,9	54,825	64,3	39,83	59,8	89/-	1,67	56,4	3/8 3/4	23,-	66,7	51,6	18	36,7	23,80	40,2	6,10	38,1	55	72,6	53,7
April	71,-	75,0	56,25	65,9	42,32	63,6	94/3	1,72	58,1	3/10	20,83	60,3	46/5	17,875	36,4	23,375	39,5	6,125	38,3	54,25	71,6	54,4
Mei	73,325	77,4	56,75	66,5	42,71	64,1	95/-	1,90	64,2	4/2 1/4	17,30	50,1	38/6	17,50	35,7	23	38,9	6,075	38,0	55	72,6	53,6
Juni	80,25	84,7	55,75	65,3	39,87	59,9	88/10	2,04	68,9	4/6 1/2	15,66	45,4	34/11	17,50	35,7	23	38,9	6,525	40,8	50,50	66,7	52,7
Juli	78,45	82,8	60,85	71,3	42,63	64,0	94/6	1,97	66,6	4/4 1/2	16,46	47,7	36/6	17,50	35,7	23	38,9	6,575	41,1	55	72,6	55,1
Aug.	77,875	82,2	67,875	79,6	46,23	69,6	102/6	2,13	72,0	4/8 1/2	17,61	51,0	39/-	17	34,6	23	38,9	6,50	40,6	54,75	72,3	55,3
Sept.	72,425	76,5	69,20	81,1	46,17	69,3	102/10	1,96	66,3	4/4 1/2	15,97	46,3	35,7	16,75	34,1	23	38,9	6,325	39,6	56	73,9	55,1
Oct.	69,975	73,7	70,20	82,3	43,70	65,6	97/6	1,91	64,5	4/3	12,55	36,4	28/-	15,75	32,1	22,875	38,7	6,40	40,0	55,25	72,9	55,0
19-26 Oct.	70,-	73,9	70,-	82,1	42,57	63,9	95/-	1,87	63,2	4/2	11,66	33,8	26/-	15	30,6	22,50	38,0	6,50	40,6	55,75	73,6	53,7
26 Oct.-2 Nov.	69,30	73,2	72,50	85,0	40,33	60,6	90/-	1,87	63,2	4/2	12,09	35,0	27/-	15	30,6	22,50	38,0	6,375	39,9	54,75	72,3	53,4

1927 1928 1929 1930 1931 1932 1933 1934 1935 1936	GRENNENHOUT Zweedsch ongesort. 2nd 2 1/2 x 7 per standaard		VUREN-HOUT basis 7 f.o.b. Zweden/Finl. per standaard van 4.672 M³.		KOE-HUIDEN Gaaf, open kop 57-61 pond Veiling te Amsterdam		COPRA Ned.-ind. f. m.s. k. per 100 kg Amsterdam		GRONDNOTEN Gepelde Coromandel, per longton c.i.f. Londen		LIJNZAAD La Plata loco Rotterdam per 1960 kg.		GOUD cash Londen per ounce fine		Indexcijfer agrarische grondstoffen	Algemeen Indexcijfer	Indexcijfer Indische uitvoerproducten				
	Herl.	Ned.	Ct.	Not.	f.	%	f.	%	f.	%	f.	%	f.	%				f.	sh.		
	Herl.	Ned.	Ct.	Not.	f.	%	f.	%	f.	%	f.	%	f.	%	f.	%	f.	sh.			
1927	230,28	100,1	19,-	160,50	105,1	40,43	100,9	32,625	106,5	266,03	106,4	21,18/11	362,50	95,0	51,50	100,1	85,-	105,3	104,4	124,1	94,6
1928	229,90	100,0	19,-	151,50	99,2	47,58	118,7	31,875	104,1	254,10	101,6	21,-	363,-	95,1	51,45	100,0	85,-	102,0	100,2	94,6	94,6
1929	229,71	99,9	19,-	146,-	95,6	32,55	80,5	27,375	89,4	230,16	92,0	19,-	419,25	109,9	51,40	99,9	85,-	92,7	95,4	84,5	84,5
1930	218,43	95,0	18,12	141,50	92,7	25,36	63,3	22,625	73,9	175,55	70,2	14,10/4	356,-	93,3	51,40	99,9	85,-	69,6	75,3	60,0	60,0
1931	187,88	81,7	16,14/-	110,75	72,5	18,65	46,5	15,375	50,2	136,69	54,7	12,21/11	187,-	49,0	52,-	101,1	92/5	47,6	54,2	44,7	44,7
1932	136,14	59,2	15,13/4	69,-	45,2	11,15	27,8	13,-	42,4	130,52	52,2	15,-	137,-	35,9	51,25	99,6	118,-	35,1	43,0	38,4	38,4
1933	136,48	59,3	16,11/2	73,50	48,1	13,26	33,1	9,30	30,4	90,39	36,1	10,19/4	148,-	38,8	51,35	99,8	124/7	33,1	39,2	34,5	34,5
1934	134,02	58,3	17,18/4	76,50	50,1	12,07	30,1	6,90	22,5	71,90	28,7	9,12/3	142,50	37,3	51,50	100,1	137/8	31,6	37,4	36,5	36,5
1935	127,91	55,6	17,13/4	59,50	39,0	12,54	31,3	9,15	29,9	104,26	41,7	14,8/-	131,75	34,5	51,50	100,1	142/2	32,2	37,3	34,9	34,9
1936	139,98	60,9	17,19/10	78,25	51,3	15,40	38,4	11,90	38,9	113,49	45,4	14,11/9	166,50	43,6	54,00	106,1	140/4	39,0	42,3	40,7	40,7
Jan. 1937	181,-	78,7	20,4/-	118,75	77,8	21,50	53,6	20,625	67,3	145,04	58,0	16,3/9	201,50	52,8	63,45	123,3	141/8	55,1	58,3	58,5	58,5
Febr.	187,95	81,7	21,-	125,-	81,9	22,75	56,8	17,95	58,6	132,01	52,8	14,15/-	194,50	51,0	63,60	123,6	142/1	54,1	57,1	59,5	59,5
Maart	201,84	87,8	22,12/-	135,-	88,4	25,-	62,4	18,05	58,9	137,54	55,0	15,8/1	209,25	54,8	63,60	123,6	142/4	57,5	61,6	64,8	64,8
April	208,79	90,8	23,5/-	135,-	88,4	28,50	71,1	16,875	55,1	138,95	55,6	15,9/8	224,50	58,8	63,45	123,3	141/5	59,3	60,5	63,6	63,6
Mei	211,29	91,9	23,10/-	137,-	89,7	26,25	65,5	14,95	48,8	127,60	51,0	14,4/-	220,50	57,8	63,15	122,7	140/8	56,7	60,3	58,2	58,2
Juni	211,01	91,8	23,10/-	137,50	90,1	24,25	60,5	14,325	46,8	130,85	52,3	14,11/7	216,50	56,7	63,10	122,6	140/7 1/2	54,8	59,1	56,1	56,1
Juli	212,-	92,2	23,10/-	136,25	89,5	24,-	59,9	14,525	47,4	137,65	55,0	15,5/4	221,75	58,1	63,15	122,7	140/-	55,2	60,3	56,3	56,3
Aug.	212,40	92,4	23,10/-	135,-	88,4	25,-	62,4	13,95	45,6	126,66	50,6	14,-/6	225,50	59,1	63,05	122,5	139/7	53,7	5		

WISSELKOERSEN. KOERSEN IN NEDERLAND.

Table with columns: Data, New York, Londen, Berlijn, Parijs, Brussel, Batavia. Rows include dates from Oct 1937 to Nov 1937 and exchange rates for various locations.

Table with columns: Data, Zwitserland, Weenen, Praag, Boekarest, Milaan, Madrid. Rows include dates from Oct 1937 to Nov 1937 and exchange rates for various locations.

Table with columns: Data, Stockholm, Kopenhagen, Oslo, Helsinki, Buenos Aires, Montreal. Rows include dates from Oct 1937 to Nov 1937 and exchange rates for various locations.

* Nootering te Amsterdam. ** Not. te Rotterdam. 1) Part. opgave. In 't 1ste of 2de No. van ieder maand komt een overzicht voor van een aantal niet wekelijks opgenomen wisselkoersen.

KOERSEN TE NEW YORK. (Cable).

Table with columns: Data, Londen, Parijs, Berlijn, Amsterdam. Rows include dates from Oct 1937 to Nov 1937 and exchange rates for New York.

KOERSEN TE LONDEN.

Table with columns: Plaatsen en Landen, Noteerings-eenheden, 16 Oct. 1937, 23 Oct. 1937, 25/30 Oct. '37 Laagste/Hoogste, 30 Oct. 1937. Rows include various international locations and their exchange rates.

1) Offic. not. 10 Dec. 1936. 2) Offic. not. 15 laten, gem. not., welke imp. hebben te betalen 10 Dec. 1936 16.12. 3) Offic. not. 26 Aug. 39 1/16. 4) Id. 11 Mrt. 1935 4/4. 5) 90 dg. Vanaf 28 Aug. laatste 'export' notering.

ZILVERPRIJS

GOUDPRIJS

Table with columns: Data, Londen, N.York, Londen. Rows include dates from Oct 1937 to Jul 1914 and silver/gold prices.

1) in pence p. oz. stand. 2) Foreign silver in \$c. p. oz. fine. 3) in sh. p. oz. fine

NEDERLANDSCHE BANK.

Verkorte Balans op 1 November 1937.

Table showing bank balance with sections: Activa (Binnenl. Wis-sels, Prom., enz. in disc., Papier o. h. Buitenl. in disconto, Idem eigen portef., Af: Verkocht maar voor de bk. nog niet afgel., Beleeningen, Op Effecten, Op Goederen en Spec.), Voorschotten a. h. Rijk, Munt, Goud, Muntmat., Goud, Munt, Zilver, enz., Muntmat., Zilver, Belegging van kapitaal, reserves en pensioenfonds, Gebouwen en Meub. der Bank, Diverse rekeningen, Staat d. Nederl., Passiva (Kapitaal, Reservefonds, Bijzondere reserve, Pensioenfonds, Bankbiljetten in omloop, Bankassignatiën in omloop, Rek.-Cour., saldo's, Diverse rekeningen).

Beschikbaar metaalsaldo, Minder bedrag aan bankbiljetten in omloop dan waartoe de Bank gerechtigd is, Schatkistpapier, rechtstreeks bij de Bank ondergebracht, 1) Waarvan aan Nederlandsch-Indië, 2) Waarvan in het buitenland.

Voornaamste posten in duizenden guldens.

Table with columns: Data, Goud, Munt, Muntmat., Circulatie, Andere opeischb. schulden, Beschikk. Metaal-saldo, Dekkings perc. Rows include dates from Nov 1937 to Jul 1914.

JAVASCHE BANK.

Table with columns: Data, Goud, Zilver, Circulatie, Andere opeischb. schulden, Beschikk. metaal-saldo. Rows include dates from Oct 1937 to Jul 1914.

Table with columns: Data, Wissels, buiten N.-Ind. betaalb., Disconto's, Beleeningen, Diverse rekeningen, Dekkings-percentage. Rows include dates from Oct 1937 to Jul 1914.

1) Sluitpost activa. 2) Cijfers telegrafisch ontvangen.

TIENDE EFFICIENCY-DAGEN

te houden door het

NEDERLANDSCH INSTITUUT VOOR EFFICIENCY

en het

NEDERLANDSCH INSTITUUT VOOR DOCUMENTATIE EN REGISTRATUUR

op

25 en 26 November 1937, in De Doelen, Coolingsingel 36 te Rotterdam

Op bovenaangegeven data zullen door de genoemde Instituten voor de 10e maal „Efficiency-dagen” worden gehouden.

De eerste dag, 25 November, staat onder voorzitterschap van Mr. J. L. C. van Meerwijk, voorzitter van het Nederlandsch Instituut voor Efficiency.

De tweede dag, 26 November, staat onder voorzitterschap van Mr. J. Alingh Prins, voorzitter van het Nederlandsch Instituut voor Documentatie en Registratuur.

De Efficiency-dagen zijn uitsluitend toegankelijk op vertoon van toegangs- of introductiekaarten.

Alle leden ontvangen één toegangskaart. Bedrijven, welke lid zijn, kunnen voor hun personeel meerdere toegangskaarten aanvragen.

Niet-leden kunnen ter kennismaking introductiekaarten aanvragen.

De leden ontvangen de prae-adviezen gratis. Deze zijn niet in den handel verkrijgbaar! Leden kunnen voor eigen gebruik meerdere stellen prae-adviezen ontvangen ad f 4.— per stel.

Niet-leden kunnen dus geen prae-adviezen krijgen! Het verdient dus aanbeveling lid te worden.

Zij, die zich thans voor 1938 als lid opgeven, zijn gratis lid tot 31 December 1937 en ontvangen kosteloos een stel prae-adviezen.

Minimum contributies: Studenten f 2.50, particulieren f 10.—, bedrijven en diensten f 25.— per kalenderjaar.

Tijdens het Congres kunnen inlichtingen worden verkregen omtrent den door het Nederlandsch Instituut voor Documentatie en Registratuur ingestelden Inlichtingendienst voor het verstrekken

van literatuur- en octrooigegevens. Voorts stelt Centen's Wetenschappelijke Boekhandel een verzameling boeken op het gebied van Efficiency in het algemeen en in verband met de prae-adviezen in het bijzonder, ten toon.

Op 25 November vindt na afloop van de besprekingen om omstreeks drie uur een excursie plaats naar de N.V. Van den Bergh's Fabrieken, Nassaukade 3 te Rotterdam. Vertrek van De Doelen in autobussen. Aangezien de deelname aan deze excursie beperkt is, moeten vooraf excursiekaarten op naam worden aangevraagd.

Op 26 November zullen de congressisten na afloop der besprekingen worden ontvangen door het Gemeentebestuur van Rotterdam in de Burgerzaal van het Raadhuis.

Er bestaat voor de deelnemers op beide dagen gelegenheid gezamenlijk te lunchen in de daktuinzaal van Hotel „Atlanta”, Coolingsingel 97. De kosten voor deze eenvoudige lunches bedragen f 1.35 met inbegrip van koffie. Voor het vaststellen van het aantal deelnemers moeten de lunches vooruit besproken worden. De kosten van de lunches moeten rechtstreeks met den kellner worden afgerekend, dus niet worden gegireerd.

Betaling van contributies en een extra stel prae-adviezen behoort te geschieden door overschrijving op postrekening No. 13500 van het Girokantoor der Gemeente Amsterdam, met vermelding: „voor het Nederlandsch Instituut voor Efficiency N 800” en aanduiding waarvoor de betaling is bedoeld.

Inlichtingen bij het Bureau, Willem Witsenplein 6, 's-Gravenhage, Tel. 774520.

DAGINDEELING

DONDERDAG 25 NOVEMBER 1937

Voorzitter: Mr. J. L. C. van Meerwijk, Voorzitter van het Nederlandsch Instituut voor Efficiency.

10.00—10.30

Opening.

10.30—11.20

C. J. Ph. Zaalberg, Voorzitter van den Nijverheidsraad, „Efficiency en rationalisatie steeds dringender noodzakelijk in bedrijf en bestuur”.

11.20—11.40

Gelegenheid tot het gebruiken van koffie

11.40—11.50

Mededeelingen van *Prof. Th. Limperg Jr.* over het VIIe Internationaal Congres voor Wetenschappelijke Bedrijfsorganisatie, dat in 1938 te Washington zal worden gehouden.

11.50—12.40

Ir. A. Bargeboer, Directeur der N.V. Dijkers & Bargeboer, 's-Gravenhage, „Research in samenwerking met rationalisatie”.

12.40—14.10

Pauze. Gezamenlijke lunch in de daktuinzaal van Hotel „Atlanta”, Coolsingel 97.

14.10—15.00

Ir. E. van Dieren, s.i., Raadgevend ingenieur, „Efficiency van zeevrachtschepen”.

15.10

Excursie naar de N.V. Van den Bergh's Fabrieken, Nassaukade 3.

VRIJDAG 26 NOVEMBER 1937

Voorzitter: *Mr. J. Alingh Prins*, Voorzitter van het Nederlandsch Instituut voor Documentatie en Registratuur.

10.00—10.20

Opening met een inleiding door den voorzitter over het belang van documentatie voor techniek en administratie.

10.20—11.10

J. E. Spinoza Cattela, Lid van het Nederlandsch Instituut van Accountants, „Variabele kostenbudgettering”.

11.10—11.30

Gelegenheid tot het gebruiken van koffie.

11.30—12.20

Mr. Dr. H. J. Romeijn, Oud-Wethouder van 's-Gravenhage, Advocaat en procureur, „Toepassing van de graphische methode bij analyse en synthese van wettelijke bepalingen”.

12.20—13.50

Pauze. Gezamenlijke lunch in de daktuinzaal van Hotel „Atlanta”, Coolsingel 97.

13.50—14.40

Dr. Jac. van Dael, Leider van het Psychotechnisch Laboratorium der Scheepvaart Vereeniging Zuid, „Het psychotechnisch onderzoek, toegelicht met voorbeelden uit het onderzoek van havenarbeiders”.

14.40—15.30

J. Hasper, Administrateur ter Gemeentesecretarie, Chef van de Afdeling Financiën en Bedrijven te Rotterdam, „Doelmatig gemeentebeheer”.

15.30

Officieele ontvangst door het Gemeentebestuur van Rotterdam in de Burgerzaal van het Raadhuis.